

Valentin Putanec

TEKSTOLOŠKA ANALIZA RUKOPISNOGA HRVATSKO-TALIJANSKOGA RJEČNIKA Rkp. 194 (FRANJEVAČKI SAMOSTAN U DUBROVNIKU)

Za povijest naše leksikografije a s time u vezi i hrvatske leksikologije potrebno je proučiti i sve rukopisne rječnike. Autor ovdje proučava rukopisni hrvatsko-talijanski rječnik koji se čuva u Franjevačkom samostanu u Dubrovniku pod signaturom rkp. 194. Budući da je sigurno da je osnova u izradi ovog rječnika bio Vrančićev rječnik iz 1595, autor analizira rječnik sa stajališta onih riječi koje kompilator nije uzeo iz Vrančića, zatim onih riječi koje je kompilator unio iz drugih izvora te onih riječi koje je on unosi u rukopis rječnika nakon što je izvršena prva redakcija djela. Kod svega toga autor uspostavlja popis indikatora koji mu pomažu u izvođenju zaključaka. Metoda je u analizi historijsko-tekstološka. *Glave*: 1. uvod, 2. nepreuzete riječi iz Vrančića, 3. novi leksik u odnosu na Vrančićev rječnik, 4. naknadno interpolirane riječi u rkp. 194, 5. zaključak i 6. o priložima i ponovno o metodi.

Prilozi: I. popisi neunesenih riječi iz Vrančića, II. popisi novih riječi u odnosu na Vrančićev rječnik, III. popis riječi interpoliranih u prvotnu redakciju rječnika, IV. odnos rkp. 194 i Mikaljina rječnika iz 1651.

1. Uvod

1.1. Što dublja analiza svakog leksikografskog rada potrebna je zbog toga što su svi rječnici međusobno veoma povezani i ovisni pa je svaka manjkava analiza ujedno i stupica koja može znanost zavesti na krivi put odnosno na krive zaključke. Analizu *Hrvatsko-talijanskoga rječnika* koji se čuva u knjižnici Samostana franjevaca u Dubrovniku već je u dobroj mjeri izvršila Darija Gabrić-Bagarić u *Čakavskoj riči* 1988, sv. 2, str. 23–25 pod naslovom *Jezična analiza anonimnog rukopisnog rječnika "Slovoslovje dalmatinsko-italijansko"*. Njezin je materijal djelomično prenesen i u izdanje što ga je izdao o. Vladimir Horvat pod naslovom *Bartol Kašić S. I. Hrvatsko-talijanski rječnik s konverzacijskim priručnikom* u Zagrebu (Kršćanska sadašnjost i Zavod za jezik IFF) godine 1990 (njezina je analiza prenesena u tom "editio princeps" pod naslovom *Leksička analiza Kašićeva Hrvatsko-talijanskog rječnika*, na stranama 443–449). Mi ćemo u ovom članku nastaviti analizirati ovaj rječnik i sa nekih drugih

aspekata, sve u cilju da bismo dobili pravu sliku o vremenu nastanka ovog rječnika kao i o namjeri pisca djela koju je želio postići u svojem radu.

1.2. Članak smo podijelili na nekoliko dijelova:

- a. analiza izbora riječi iz Vrančićeva rječnika,
- b. analiza riječi koje su u rječnik unesene nezavisno od Vrančićeva rječnika (novi leksik),
- c. analiza naknadno unesenih riječi u definitivno prepisan i za tisak priređen rječnik.

2. Analiza pod a.

2.1. Analiza rječnika sa stanovišta izbora riječi iz Vrančićeva rječnika za koji nema spora da je poslužio kao osnovni fond hrvatskih riječi (v. niže 5.2.) za izrađivanje ovoga rječnika (Vrančićev rječnik je izdan u Veneciji 1595, u rukopisu je bio sigurno spreman za tisak već 1590, a gro posla je bio izvršen već oko 1586), izvršena je tako da sam u tu svrhu načinio popis onih riječi koje autor rječnika rkp. 194 nije preuzeo iz Vrančićeva djela premda ih je imao na raspolaganju (v. Prilog I). Računajući u ove riječi i oblične varijante, dobio sam ništa manje nego čak 795 riječi koje autor rječnika rkp. 194 nije preuzeo iz Vrančića. Dakako to je relativno velik broj riječi, ali se tu nalaze i one riječi koje su rekonstruirane za one strane djela koje u sadašnjem stanju rukopisa manjkaju. To su prije svega riječi koje su trebale stajati (i bile su) na prve dvije strane rukopisa pa je netko taj list istrgnuo (tu je valjda stajalo i ime autora rječnika) a na mjesto njega stavio neispisani list papira koji se pojavljuje i na stranama 23–24 sadašnjeg stanja rukopisa. Takvu rekonstrukciju izveo sam za one dijelove djela koji su, više–manje, trebali postojati u prvotnoj redakciji djela. Dakle radi se o ovim dijelovima (rječnik je prije sadašnje paginacije [260 strana] imao 264 strane, sa 11 snopića po 12 folija svaki; četiri nestale strane nalazile su se dvije na početku pred *bašćinik*, a dvije ispred natuknice *razlog* [sadašnja strana 167]):

1–2 str. (prije <i>bašćinik</i>)	AKO–BETEŽAN (oko 20 natuknica)
23–24 str.	DAR–DERATI (oko 14 natuknica, rječnik ima 14 natuknica po strani)
49–50 str.	HIMBA–HRABREN (oko 27 natuknica)
71–72 str.	KUHAR–LAHKOTA (oko 25 natuknica)
95–96 str.	NAKOV–NARESTENJE (oko 24 natuknice)
166a–166b str. (umetnuti!)	RABA–RASAP (oko 22 natuknice)
166c–166d (umetnuti pred str. 167)	RAT–RAZLUČITI (oko 17 natuknica)

U popisu se govori “oko” zbog toga što se ne zna koji bi izbor autor za ove dijelove koji su rekonstruirani na temelju materijala iz Vrančića, u svom djelu izvršio, ali je sigurno da priličan dio natuknica manjka zbog intervencije u rukopisu. U svemu je izostavljeno na taj način prema našem popisu oko 150 natukni-

ca. Kada se ovaj broj odbije od navedenog broja neprenesenih natuknica iz glavnog izvora (Vrančića), ostaje oko 640 natuknica koje nisu prenesene iz Vrančića, odnosno oko 570 natuknica ako se od ovog broja (640) odbije 70 natuknica koje u rječniku imaju svoju leksičku zamjenu (alternaciju).

2.2. Analiza izbačenih riječi pokazuje nekoliko opcija kojima se autor služio pri izrađivanju djela:

A. autor se odlučuje za varijante riječi koje su njemu prirodnije, tako mjesto *danas* unosi *danaska*, mjesto *božanstvo* veli *božastvo*, mjesto *dvori* veli *dvor*, *isповидати* mu je *isповидити*, za *jamčiti* veli *jamositi* (sigurno krivi prijepis za YAMCSITI), *lakomija* mu je *lakomost*, *malinar* i *malin* mu je *mlin* i *mlinar* itd. (ima dosta tih variranja na "temu").

B. autor izbacuje neke "sjeverne riječi" iz Vrančića: *betežan*, *brod* "vadum", *cedula*, *cukor*, *čatra*, *čerga*, *drabant*, *hiža*, *kraft*, *roža*, *šakrištija*, *špot*, *štala*, *tarna kuća*, *ven* (za VAN), *zločest*. Zadržao je *farba*, *farbati*.

C. autor pokazuje neobičan pristup prema uzimanju imena životinja: ne preuzima *bivol*, *dabar*, *dronj*, *fažan*, *golub*, *gravran* (ni *gavran*), *gusinica*, *hobotnica*, *kamilja*, *kopun*, *kos*, *poskok*, *rak*, *sojka*, *vukodlak*, *škorpio*, *vidra*, *viverica* (od ovih su *dabar*, *hobotnica* i *rak* u liniji rekonstruiranog dijela), ali je Darija Gabrić-Bagarić navela da je i unio neke nazive životinja: *glavoč*, *kokot*, *kopir* ("čiopa"), *kvočka*, *kravosac*, *janjac*, *pundur*, *sipa*. Ima *prč*.

D. slično postupa autor i s imenima biljaka: nema *buš*, *jela*, *konoplja*, *praskva*, *raž/rž*, *šafnan*, ima *oskorušna* (Vrančić -šva), ali Darija Gabrić-Bagarić navodi i nova imena biljaka kao *bazgovina*, *haptovina*, *kadulja*, *limun*, *ločika*, *rusulja*, *ruža*, *sino*, *sočivica*. Od ovih su varijante prve dvije za *baz* i *habat* (u Vrančića), treća i četvrta za *roža* (u Vrančića), dok *sino* i nije ime biljke (a Vrančić ima *seno*).

E. izbacuje neke strane riječi: *kloštar* (to je bar crkvena riječ, nema ni *mostir*, ni *samostan*, Mikalja ima *kloštar* i *koluštar*), *porat* (ima *luka*), *cokula* (izbacio je i *črev* "postol").

F. najneobičniji postupak pokazuje autor u izbacivanju svih "nepristojnih" riječi. Među njih ubraja i neke riječi koje se ni danas ne smatraju neobične: izbacio je iz Vrančićeva kataloga *bludnica*, *kurba*, *hotnica*, *ljubiti*, *ljubovnik*, *scati*, *sрати*, *vrčina*, *zahod* "latrina", *otruhliti* (ženu) "gravidare", *noseća* (ima *truhla*) "gravida". Jedinu od tih riječi unio je pod *saž* "urin" i kao *burak* (čini se naknadno!). Izbačen je i termin za pojmovanje takvih riječi *skaredan* koji Vrančić ima dva puta (s.v. *opicus* i *teter*)¹.

1 Niže u 4.15. iznosimo da se u Mikalje ne nalazi 5 riječi između sekundarnih indikatora za naknadno unesene riječi u rkp. 194 (to su: *burak*, *naslidje*, *obitil* "robba", *obrljiv*, *plot* "carne") čime se dokazuje da je Mikalja konzultirao rukopis rkp. 194 dok u njemu nije bilo naknadno unesenih riječi. Ovdje se moramo stoga pozabaviti i pitanjem o pristupu Mikalje i tako važnom

G. kako autor nije iz Vrančića preuzeo nazive za dane u tjednu i nazive mjeseci (Vrančić ima jedino *siječanj* i *travanj* ali u dva razna značenja "januarius", "februarius", "aprilis", "maius"), jasno je da autor rkp. 194 nije mislio unijeti u svoj rječnik riječi: *ponedjeljak*, *utorak*, *srijeda*, *četvrtak*, *petak* (dva zadnja naziva dana u tjednu ipak je autor unio u djelo, a imao ih je u Vrančićevu rječniku u odjeljku "hungarizmi"), *subota*, *nedjelja*, pa *siječanj*, *veljača*, *ožujak*, *travanj*, *svibanj*, *lipanj*, *srpanj*, *kolovoz*, *rujan*, *listopad*, *studen*, *prosinac*.

2.3. Zaključak na temelju ovako prikazanog postupka autora rkp. 194 u izboru riječi iz Vrančićeva rječnika teško je donijeti. Darija Gabrić-Bagarić je tom dijelu problema nastanka rukopisnog rječnika rkp. 194 najmanje posvetila pažnje. Ona govori samo da su "hungarizmi" s kraja djela u Vrančića uglavnom neuneseni, slično je postupio autor rkp. 194 u pogledu starslovenizama (od njih *rabiti* i *otrok* će biti naši dijalektalizmi). Moji se zaključci svode na dvoje:

---

pitanju za Kašića o "neprirodnim" riječima. Ako su te riječi bile "sabražnjive" za Kašića sigurno je da su jednako "sabražnjive" bile i za Mikalju jer su obojica i isusovci i odgojitelji mladeži i teolozi. Kašićev je rukopis izbacio iz Vrančića ove riječi: *bludnica*, *kurba*, *hotnica*, *ljubiti*, *ljubovnik*, *scati*, *srati*, *vrčina*, *zahod*, *otruhliti*, *noseća*, *skaredan*. Kako ovih riječi Mikalja nije imao u Kašićevu rkp. 194, jasno je da od njih, jer su "sabražnjive", "nepedagoške", nema ni on: *bludnica*, *kurba* (v. niže), *scati*, *vrčina*, *noseća* (v. niže), *skaredan*. Naknadno je Mikalja odustao od odviše "pedagoškog" pristupa takvim riječima pa se neke unose, čak i s dosta izvedenica od njih, ili sa sinonimima: 1. nema *bludnica*, ali ima izvedenice *bludan*, *bludnik*, *bluditi se*, *bludnost* (od ovih Vrančić ima *blud*, *bludan*, *bluditi*, *bludnost* koje prenosi i Kašić dodavajući adv. *bludno*); Mikalja mjesto *bludnica* unosi *bludnik*; 2. *kurba* (tako u Vr. i u Kašića) zamjenjuje s *kurva* te dodaje izvedenice *kurvar*, *kurvarstvo* (obje nema ni Vr.); 3. Mikalja unosi *hotnica* iz Vr. ali dodaje i sinonime *hotimica*, *kurva*, *priležnica*, izvedenice *hotimstvo*, *kurvarstvo* (od kojih *hotimica*, *priležnica*, izvedenice *hotimstvo*, *kurvarstvo* nema ni Vr.); 4. unosi iz Vr. *ljubiti*, *ljubovnik*, te dodaje i *ljubovnica* (koje nema Vr.); 5. iz Vr. unosi *zahod* i dodaje sinonim *mjesto potrižno*; 6. iz Vr. prenosi *otruhliti* "gravidare", iz Vr. *truhla* mijenja u *otruhla*, te dodaje sinonime *tegotna* i *bređa* (Vr. nema *tegotna* i *bređa*); 7. umjesto *sač* (Vr.) unosi *pišaka* = *orina* = *urina*, *lotium* a umjesto *vrčina* ima *sud za mokriti se* = *orinale* = *matella*, *trulla*; dok Kašić nema *pišati*, *pišaka*, *mokriti se*, Mikalja uz navedeno *pišaka* unosi i *pišati*, *mokriti se* = *urinare* = *mingo*, *meio* te *mokriti se*, *vodu pustiti* = *pisciare*, *orinare* = *mingo*, *meio* (Vr. nema *pišati*, *pišaka*, *mokriti se*, *mokriti se*, *pustiti vodu*, *vodu pustiti*, njemu je *mingere* = *pisciare* = *szczati* te *meiere* = *orinare* = *szczati*). Opći zaključak o Mikaljinu pristupu "sabražnjivim" riječima: u osnovnom materijalu, kopiji Kašićeva rječnika, tih riječi nije bilo pa ih nema ni on, ali naknadno zbog opsežnosti namjene rječnika koji on priređuje i koji će se zvati "thesaurus hrvatskog jezika", odustaje od prvotnog postupka pa polazi za sistemom npr. Kalepinovih rječnika koji sve te riječi imaju u latinskom rječniku pa ih i on unosi. Kod toga ipak nije uspio da neke od Kašića neunesene riječi restituira iz Vrančića, premda se mora istaći da je sada i bogatiji u toj terminologiji, ali riječima zamjena za te Vrančićeve riječi (za *bludnica* unosi *bludnik*, za *kurba* ima *kurva*, s izvedenicama, za *scati* ima *pišati*, za *sač* ima *pišaka*, za *vrčina* ima *sud za mokriti se*, unosi *zahod* iz Vr.). Nestale su ipak ove riječi: *bludnica*, *scati*, *srati*, *vrčina*, *noseća*, *truhla* (ima *otruhla*, *tegotna*, *bređa*), *skaredan*. Dakako nema ni *burak* ali je ta riječ u rkp. 194 naknadno unesena te je Mikalja nije mogao ni unijeti u rječnik jer je on koristio kopiju koja je postojala prije 1620–1633. Usp. i ovdje 5.5. i Prilog IV..

a. izbacivanje iz rječnika “neprirodnih riječi” znači da je autor namijenio djelo radu u školama, nižeg i višeg ranga, radu s omladinom gdje je potrebno u katoličkim i kršćanskim ustanovama izbjegavati takve riječi (od tih riječi jedino je riječ *kurba* u liniji rekonstruiranog dijela rječnika prema Vrančićevu tekstu).

b. što se tiče izbacivanja iz djela imena životinja i biljaka (od životinjskih imena jedino su *dabar*, *hobotnica* i *rak* u liniji rekonstruiranih dijelova rječnika pa se ni za njih ne zna da li ih je autor rječnika rkp. 194 imao ili nije), meni se čini da je autor djela mislio prvotno svom djelu, ako ga je namislio objaviti u tisku, pridodati poseban popis imena životinja i biljaka, a možda i imena dana u tjednu te nazive za mjesece u godini. Samo tako mogu protumačiti ovako napadno izbjegavanje unošenja u djelo tolikih imena životinja i biljaka koje je autor imao u Vrančićevu djelu. Kasnije je autor u radu odustao od te prvotne namjere pa unosi u rječnik i takve riječi. Usp. ovdje 5.4.

3. Analiza pod b.

3.1. Da bih izvršio analizu rječnika rkp. 194 sa stajališta onih riječi (natuknica) koje je autor unio u djelo a nije ih imao u predlošku (Vrančićevu rječniku iz 1595), izradio sam popis svih natuknica (v. *Prilog II*) kojih nema u Vrančićevu rječniku (prema dodanom *Hrvatsko-latinskom rječniku*, tiskanom uz reprint iz 1971)². Tu se nalaze i sve oblične varijante, kao i morfološki oblici koje je autor unosio kao natuknice koje je trebalo prevoditi na talijanski. Tu se nalaze i one riječi koje je autor mogao naći u dodanim materijalima Vrančićeva rječnika (*Institutio christiana*, te popis hungarizama, koji su upravo slavizmi u mađarskom jeziku, kratice *IC* i *U*). U svemu tih “novih” riječi ima oko 894 natuknica gdje su unesene i sve inačice prema Vrančićevim riječima kao i zamjene za Vrančićeve riječi, te posve nove natuknice u odnosu na Vrančićev rječnik.

3.2. Analizu ovoga “samostalnog leksika” izvela je već i Darija Gabrić-Bagarić. Ona je provela razdiobu materijala po grupama. Prvu grupu čine izvedeni-

² Koristim priliku da upozorim na manjkavosti koje su se potkrale u mojem obratu Vrančićeva rječnika (F. Vrančić, *Hrvatsko-latinski rječnik 1595, postupkom obrata izradio i pogovor napisao V. Putanec*, Zagreb, 1971, izdanje uz reprint Vrančićeva rječnika). Uz *cvit* treba u zagradi dodati (*cvitk* = *cvitak*?), str. 9 pod *dobiti* treba *meritare*, ne *maritare*, iza *dobročinstvo* ispala je riječ *dobročinjenje beneficium*, str. 10 zadnja riječ pod *D* ide kao prva riječ pod *E*, str. 23 ispala je iza *litina* riječ *lito aestas*, str. 29 pod *nebo* treba za lat. *biti caelum*, str. 33 redosljed u abecedi treba *biti oklopa, oknjastiti, oko*, str. 37 pod *plav*² treba za prvu lat. riječ označiti da se u Vrančića nalazi iza *caepe*, str. 40 riječ *poslenik* ide pred *poslidnji*, str. 42 *priporučenje* ide iza *priplivati*, str. 52 *stupalj* ide iza *stunje*, str. 53 riječ *stupica* ide iza *stupati* (sa str. 52), str. 54 umetni (iza *širok*) *šiš galaea*, str. 56 iza *težina* riječ *teško* prebaci iza *tesla*, str. 57 riječ *trse* iza *trikrat* prebaci u slijedeću kolonu iza *trpljenje*, str. 60 iza *uzvišen* ide *užgati*, ispred *vahuli* stavi *vaditi*, str. 63 iza *zabiti*² dodaj *zabiti*³, *zabljen oblitus* te *zabljen* pod *zabiti*² briši, str. 64 pod *zabljen* treba *biti zabiti*³, str. 65 ubaci (iza *zazvati*) *zbica festuca*, u slijedećoj koloni *zelen, zelenina, zeleniti se* ide ispred *zelje*, a *zimni* ispred *zimnica, zlato* iza *zlatica*, str. 66 stavi *žbica*, v. *zbica*.

ce prema riječima koje su već otprije postojale u Vrančićevom rječniku. Drugu grupu čine riječi koje samo nadopunjuju materijal iz Vrančićevu rječnika: Vrančić nema *razum*, a ima *razumiti*, nema *ručati* uz *ručak*, *potopiti*, *pirovati*, *dugovati*, *otrovati*, *propasti* uz *potop*, *pir*, *dug*, *otrov*, *otrovan*, *propast*, *temeljiti* uz *temelj*, *mrziti* uz *mrzak* (iz Vrančića). Treću grupu čine morfološki oblici kojih je bilo u manjem broju i u Vrančiću, a sada su u rkp. 194 pomnoženi. To su uglavnom glagolski oblici za prvo lice prezenta i participi glagola: *bijeh*, *bio*, *bilo*, *bivši* (uz *biti*), *bodem* uz *bosti* etc. Među izvedenice treba ubrojiti i grupu prefigiranih glagola kao što su *izvoditi*, *istučiti*, *istumačiti*, *isprositi*, *opteći*, *optočiti*, *opslužiti*, *zgoditi*, *zguliti* etc. Međutim postoji jedan broj natuknica koje se ne mogu smatrati kao neke vrsti usporedne tvorbe prema natuknicama koje su u Vrančića već postojale pa ih autor nadopunjuje svojim izvedenicama. Tu su prije svega riječi kršćansko-katoličke terminologije koje začudo Vrančić nema premda je bio i biskup. Tu je terminologiju posebno istakao i Vl. Horvat na str. XX "editio princepsa" Kašićeva rječnika: *blagoslov*, *crikvina*, *Isusov*, *karstjanin*, *karstjanski*, *karšten*, *karstjenje*, *neufati*, *neufati se*, *otkupljujem*, *otajstvo*, *prokletstvo*, *prokleti*, *prokletje*, *propetje*, *redan*, *redovnik*, *stvoren*, *stvorenje*, *svetac*, *Tvorac*, *uslišen*, *uslišiti*, *Uzašastje*, *Uznesenje*, *uzvišenje*, *vičanstvo*, *vrag*, *vražiti*, *vražji*, *Jadrij*, *Jakov*, *Juraj*, *Jure*, *jutarnja*, *posnik*, *vaodani*, *opatija*, *opatica*. Darija Gabrić-Bagarić ovamo ubraja i onomastike kojih nije bilo u Vrančića: *Beč*, *Hvar*, *Kotor*, *Split*, *Zadar*, *Ivan*, *Jakov*, *Juraj*, *Hrvat*, *hrvatski*, *kranjac* (?), *slovinci*, *Turak*, *Turčin*, *turski*, *Vlah*, *vlaški*, *Židov*, *Žudij*, *žudijski*, *judejski*, *Mihovil*, *Rim*. Ima nešto novih naziva za zvanja (*car*, *dijak*), naziva biljaka (v. naprijed 2.2, D), životinja (v. naprijed 2.2, C), naziva za predmete (*libar*, *dolama* i sl.), bolesti (*kila*, *pokostica*), pridjeva osobine (*gizdav*, *rumen* i sl.), nekoliko apstraktnih pojmova (*ćutiti*, *ganuti*, *opklada*, *prigovor* i sl.), i nekoliko glagola (*dahnuti*, *gasiti*, *gaziti*, *nauditi*, *pomenuti*, *prionuti*, *sahnuti*, *palitkovati*, *toviti*), neobičan rusizam *plot* "caro".

3.3. Ovako izvedena analiza rukopisnoga rječnika rkp. 194 koju je izvela Darija Gabrić-Bagarić zaustavila se na formalnom razvrstavanju "novoga" leksika u Kašićevu rječniku. Od toga je grupa izvedenica (tu su i dodani prefigirani glagoli kojih je simpleks postojao već u Vrančićevu rječniku), zatim riječi koje nadopunjuju osnovnu riječ u Vrančićevu rječniku, te morfološki oblici uz riječi u nominativnom obliku ili u infinitivu, najsigurnije razvrstana grupa. Ali postoje osim ovih mnoge riječi koje se mogu doduše uklopiti u ovo razvrstavanje, ali koje nam mogu kazati i mnogo više u pogledu nastanka djela ako se primijeni tekstološka metoda traženja izvora za te riječi u tekstovima koji su objavljeni prije samoga rada na djelu. Ova se analiza dakako teško provodi ali je sigurno da se u ogromnom broju riječi koje se nalaze u djelu mogu nalaziti i mnoge od njih koje mogu poslužiti u određivanju izvora iz kojih je autor mogao dobiti neku neobičnu knjišku riječ. Dakle, ako za neku natuknicu možemo ustanoviti da je dobivena iz

neko objavljeno izvora, onda se nameće zaključak da je dotični izvor bio na raspolaganju autoru za unošenje neke riječi. Takve ćemo riječi zvati indikatorima. U metodi ćemo imati, zbog toga što djelo postoji u dvije redakcije, primarno (čistopis bez umetaka) i sekundarno (129 natuknica naknadno unesenih u čistopis), dvije vrste indikatora: primarni i sekundarni indikatori (analiza sekundarnih indikatora vrši se niže u glavi 4). Indikator je po našoj definiciji natuknica koja ukazuje na to da je autor nije dobio mehaničkim alterniranjem riječi koje su postojale u Vrančićevu rječniku, odnosno da je nije dobio ni po jednostavnom poznavanju koje običnije dijalektalne riječi odnosno i riječi koju je autor mogao dobiti čuvenjem u svojoj okolini. Indikatori su dakle za nas uglavnom “knjiške” riječi. One mogu poslužiti u određivanju izvora kojima se autor služio u svom pronalazanju riječi koje je želio unijeti u djelo. Dakako, ako se sigurno pokaže na temelju nekog indikatora da je neki izvor autor poznao, onda postoji i mogućnost da je autor u svoje djelo iz njega unio i neke običnije riječi koje mi prvotno nismo unijeli u popis indikatora. Među indikatore dakle nismo svrstali odviše obične riječi (tip *konj*, *krava*, *žena*), sve dijalektalne riječi, riječi izvedenice koje samo alterniraju postojeće riječi u Vrančićevu rječniku, pa ni riječi koje je autor mogao dobiti u dodacima Vrančićevu rječniku (*Institutio christiana* = IC, *Hungarizmi* = U), a to su: *četvrtak* (U), *dičiti se* (U), *jaoh* (U ima *jao*), *opatica* (U), *suknja* (U), *žep* (U), *božji* (IC), *Isukrst* (IC), *Isus* (IC), *ostali* (IC), *propet* (IC), *propeti* (IC).

3.4. Mi smo za primarne indikatore izabrali jednu skupinu riječi za koje mislimo da bi nam mogle nešto kazati o izvorima Kašićeva rječnika, riječi kojih Kašić nije imao u svom osnovnom izvoru, Vrančićevu djelu. Evo redom tih natuknica primarnih indikatora:

1. *bespametan*, adv. *bespametno*, Vrančić ima s. v. *amens* i s. v. *demens prespametan* (nema adv.), Kašić ima za tal. *matto*, *senza cervello* i za adv. *pazzamente*, prema AR od autora Gradić 1567 te sam Kašić 1637 i 1638, kasnije i Mikalja.
2. *bućanje*, Vrančić ima *bućiti* “fremere, tumultuare”, tal. “fare strepito, far tumulto”, Kašić unosi uz *bućiti* (iz Vrančića) oblik *bućanje*, prema AR ima Bandulavić 1613. Prema *bućiti* glag. im. bila bi *bućenje*. Možda je u Bandulavića iz Bernardina (1495, 1586², 1596³). U Bandulavića se radi o *bućanju morskom* (iz Evandjelja).
3. *človički*, prema AR Čubranović 1599, Baraković 1614, ali već u Gram. 1604.
4. *čtenje*, prema AR Budinić 1582, Alberti 1617.
5. *čućenje*, *čutiti* “sentimento, sentire”, u Vrančića *očućenje*, *očutiti* “sensus, sentire”, prema AR Bernardin (godine v. gore 2).
6. *dilovati*, u Vrančića je postojalo *dilo*, *dilovnica*, *dilovnik*, oblik glagola prema AR ima Budinić 1583.

7. *divički*, Vrančić je imao *diva*, *divica*, *divičića*, Kašić preuzima sve tri natuknice, te dodaje *divički* "verginale", Vrančić nema *virginalis*, prema AR ima Marulić u *Juditi* (1521, 1522², 1523³).
8. *dolama* "veste", Vrančić ima *tunica* = *doliman*, oblik *dolama* prema AR ima Marulić (gg. vidi pod 7), Hektorović 1569, kasnije i sam Kašić 1637.
9. *drugovlja*, prema AR oblik *-govja* imaju Bernardin 1495, Marulić (v. gg. pod 7), Hektorović 1569.
10. *eretik*, *eretičaski*, Vrančić nema ni *he-* ni *er-*, prema AR *eretik* ima Budinić 1582, *eretičaski* Budinić u *Summi* 1583.
11. *ispovidati*, v. niže 4.2., br. 7a i 4.8.
12. *istumačen*, *istumačiti*, Vrančić je imao *tumač*, *tumačiti*, *tumačenje*, Kašić unosi *istumačiti*, *protumačiti*, *stumačiti*, *tomačiti*, zadržava *tumačiti*, *tumačenje*, dodaje *tumačitelj* (za *tumač* u Vrančića), *tumačen*, prema AR *istumačiti* je Bernardin 1495 (on *-ivati*), Zoranić 1569, *stumačiti* iz Marulića, *tomačiti* iz Gučetića 1597. Čini se da je Kašićeva tvorba *tumačitelj* za *tumač* u Vrančića (nema potvrde iz vremena prije 1700).
13. *jutarnja*, Vrančić nema ni pridjeva ni imenice za "matutin", prema AR Marulić (gg. vidi gore), Budinić 1582 (prema AR treba čitati *-trnja*, uzimajući *ar* za *r*); Kašić je unio u rječnik i pridjev *jutarnji* "matutinus".
14. *kravosac*, nevjerojatno je da se radi o običnoj dijalektalnoj riječi, koju Kašić unosi u djelo; prema AR najstarija je potvrda iz Mavra Vetranovića (znači li to da je Kašić poznao Vetranovićev rukopis?). Možda ipak ra-guzeizam.
15. *ložnica*, može biti alterniranje uz *loža* iz Vrančića, prema AR riječ *ložnica* je iz Marulića (gg. vidi gore), Budinića 1583.
16. *lučac*, u Vrančića *lučac* "arculus", u Kašića *lučac* "selvetta" i *lučac* "archetto", tvorba je prema *lug*, dakle od *lužčac*, prema AR nepotvrđeno.
17. *lupljen*, što bi bilo prema *lupiti* koje je u AR potvrđeno iz Zoranića 1569 i Barakovića (ali 1614).
18. *mimohoditi* "passare", Vrančić nema ni pod *hoditi* lik *mimo hoditi*, prema AR ima Bernardin 1495, Budinić 1582, Baraković 1614.
19. *momak* (nije označeno tal. značenje), prema AR od rječnika i Mikalja, od izvora koji dolaze u obzir kao predložak za Kašića samo *Divković* 1616, ali se nalazi već i u Gram. 1604.
20. *muna* "majmun", Vrančić ni *muna*, ni *mona*, ni *majmun*, prema AR ima Mikalja, ali nijedan izvor ne postoji koji bi dolazio u obzir za Kašića. Dakle, dijalektalna riječ (AR potvrđuje za Rab ali značenje "budala").
21. *nariječati se* "professare, far professione", Vrančić nema, prema AR ima Budinić 1582 (ali *naričavati*) dok *naričaje se* ima samo iz Budinića 1583 (*hristijanin ... naričaje se naslidovati spasonosni nauk*), pa se čini da je Kašić riječ štokavizirao i kao č pročitao, te unio u rječnik.

22. *naučenje* "doktrina", Vrančić ima *doctrina = nauk*, prema AR ima Budi-
nić 1592.
23. *nebog* "meschino", prema AR dosta potvrda iz Marulića (v. gore gg.).
24. *obitanje* "promissione", Vrančić samo *obitati, obitovanje*, Kašić uz *obita-
nje i obitovanje, obitovati*, prema AR *obitanje* potvrđeno samo u Stullija
(valjda iz rukopisnog Kašićeva rječnika), nijedna potvrda nije iz tiskanog
izvora. Dakle analoška izvedenica Kašićeva prema *obitati*.
25. *očevi, očeni*, Vrančić nema ni *paternus*, ni *očev*, prema AR ne postoji *oče-
ni*, te će biti u Kašića za *očevi* (dva puta, gdje zaista stoji *otceui*), a *očevi* je
u Marulića (v. gore godine) i Alberti 1617.
26. *okrunjenje*, Vrančić nema *coronatio*, prema AR samo u Kašića 1614 (*Na-
čin ...*), znači li to da je rukopis *Načina* iz vremena prije 1600?
27. *opslužitelj*, Vrančić ima *opsluževnik*, Kašić zadržava i *opsluževnik* ali
unos i *opslužitelj*, prema AR ima Bernardin (1495, 1586², 1596³) i Budi-
nić 1583.
28. *ostatci* (za *ostanci* u Vrančića), prema AR Bernardin (v. godine gore) i
Marulić (godine v. gore).
29. *otajstvo* (Vrančić samo *otajni*), prema AR Divković 1616, Ranjina Nikola
(rukopis 1508). Riječ obična u crkvenim tekstovima.
30. *otoka*, uz *otok*, prema AR nije potvrđeno prije 19. st., a citira se u naro-
dnoj pjesmi iz okolice Zadra.
31. *pestati (se), pestanje*, Vrančić nema, prema AR *pestati se* u Mikalje, inače
raguzeizam.
32. *pojađati se* "teturati", Vrančić nema ni *vaccilari*, prema AR ne postoji u
tom značenju i kako je u Kašića između *potvoriti* i *povaglien* vjerojatno je
za *povađati se* pa i imamo u AR *povađati se* "posrtati", ali je to već u
Vrančića (s. v. *titubare*). Dakle je Kašić krivo prenio Vrančićev tekst.
33. *pomena* "memoria", *pomenuti* "ricordare", Vrančić nema ni jedne od
ovih natuknica (u nj je to *pamet*, te *pametiti*), prema AR *pomenuti* je iz
Budinića 1582, a *pomena* je vjerojatno raguzeizam (samo Stulli).
34. *poslenik* "magarac", nema Vrančić, prema AR ima Bernardin (godine v.
gore).
35. *požrljivac* "vorace", Vrančić ima *vorax = požiravac*, prema AR Budinić
1583 ima samo *požrlac*, stvorio Kašić prema *požrljiv* u Budinića 1582.
36. *prikazanje*, Vrančić nema u značenju predstave ni *prikazati*, ni *prikaza-
nje*, prema AR u tom značenju u Marulića i Hektorovića 1569.
37. *prikrižiti se* i *prekrstiti se*, nema Vrančić, prema AR ima i jedan i drugi
oblik u Komulovića 1606 (ima obje riječi), Vrančić 1606, ima i Kašić u *Ri-
tualu* 1640 (samo *prikrižiti se*, nema *pikrstiti se*).
38. *probuditi* "koristiti", Vrančić samo *probuditi* "excitare, suscitare", pre-
ma AR nema *probuditi* "prossum", pa se može misliti da je glagol stvorio
Kašić prema *probiti* u istom značenju koji se nalazi u Marulića, te u Ve-

- tranovića (*ako mi probude*, znači li to da je Kašić čitao Vetranovića u rukopisu).
39. *prominiv* "inconstans", Vrančić ima *promina*, *prominiti*, *prominući*, nema *prominiv*, prema AR ima Mikalja *prominiv*, *nestanovit*, *inconstans*, *mutabilis*, *varius*, valjda načinio Kašić prema Vrančićevim riječima.
  40. *promisliti*, *promišljen*, *promišljenje*, Vrančić nema nijedne od ovih riječi, prema AR glagol ima Komulović 1606, *promišljen* ima Mikalja u svom rječniku.
  41. *prošastje*, nema Vrančić, prema AR u Nalješkovića (u rukopisu ?), ima i Mikalja (u rječniku).
  42. *pučanin*, *pučanski*, Vrančić samo *puk*, prema AR oba oblika ima Mikalja (on i adv. *pučanski*), ima i Kašić 1641. Kašić umetnuo samostalno u rječnik?
  43. *pučka* i *puška*, Vrančić nema, prema AR ne postoji oblik *pučka*, a *puška* je u Budinića 1582. Prvi će Kašićev oblik biti dijalektalan, a nastaje prijelazom *šk* u *čk*.
  44. *redan* "ordinato", *redovnik* "sacerdote, religioso", nema Vrančić (u nj samo *red* "ordo"), prema AR *redan* u vjerskom smislu tek iz Kavanjina (18. st.), *redovnik* iz Gučetića 1597, Komulović 1606, ima već u Gram. 1604.
  45. *rusula* "rosa" (*ruža* mu je "vrsta grožđa"), Vrančiću je *rosa* = *roža* (sjeverna riječ), prema AR *rusula* je tek iz Terzića 1704, a *rušula* je iz Bernardina (gg. vidi gore) pa valjda i u Kašića treba čitati *rušula*. Inače je osnovno *rusa* poznat raguzeizam.
  46. *skniti* "abbadare", u abecednom redu iza *skitavac*, *skladno*, a pred *skociti*, Vrančić nema, prema AR *skniti* znači "kasniti, oklijevati", a potvrđuje se iz Nalješkovića i Barakovićeve *Vile* 1614, dok u obliku *ckniti* (v. AR 2, 815–816) ima Gradić (1567), Gučetić (1597), sam Kašić (1628), koji ima i u *Venefridi* (v. *Vrela i Prinosi* 8, 164).
  47. *svetac* "blagdan", obična crkvena riječ, Vrančić nema *svetac* ni u značenju "sanctus" ni u značenju "giorno di festa", prema AR u Kašićevu značenju ima Nalješković, Divković 1616 (*zapovidni svetac*), Komulović 1606.
  48. *tabar* "ogrtač", Vrančić nema, prema AR raguzeizam je, pa ga je prema tome unio Kašić, ali je i čakavska riječ (ima je Nemanić za Istru).
  49. *tamnost*, *tminost*, uz Vrančićeve riječi *taman* i *tmina*, prema AR *tamnost* ima Bernardin (gg. vidi gore), *tminost* Hektorović 1569, Baraković 1614.
  50. *tanaška* "artigiana (?)", u tal. će biti *artegliaria* = lat. *artilharia* (1318, Rim) "luogo dove si fabricano le armi", te se stvarno može u Kašića čitati *Tarascka*, a to je u madž. *taraska*, u srednjevjekovnom lat. *tarassius* "vatrema bojna sprava", jer i u tal. *artegliaria* znači "top". Dakle u Kašića bi trebalo čitati *taraška*, a to prema AR *taraska* je "lumbarda". Sam Kašić ima i *taracka*, u značenju kao i za *tanaška*.

51. *tara* "scemamento", Vrančić nema, prema AR nema potvrde prije 19. st. Bit će Kašićev umetak iz prakse.
52. *teg* "lavoro, opera", Vrančić ima *opera* = *rabota*, nema *teg*, prema AR ima Bernardin (gg. vidi gore), Hektorović 1569.
53. *tvrđostano* "fermamente", prema AR ima Budinić 1583.
54. *uhabiti* "onečistiti", nema paralele u talijanskom, Vrančić nema (ni simpleks *habiti*), prema AR samo u dubrovačkim poslovicama (izdao Daničić), dakle bit će raguzeizam. Odakle Kašiću? Izvor nepoznat iz tiskanih djela. Interesantno da značenje "onečestiti" donosi Stulli, valjda prema Kašićevu rukopisu.
55. *ukratiti* "scortare", *ukraćen* "scortato", nema Vrančić, prema AR ima Budinić 1582 i 1583, ali u značenju "uskratiti"; da li Kašić ispravlja Budinićevo značenje u običnije?
56. *uminje* "scienza", Vrančić nema (Vr. ima samo *scientia* = *scienza* = *znane*, koje ima i Kašić, a iz literature unosi i *uminje*), prema AR ima Budinić 1582, ali i Hektorović 1569. Usp. Prilog IV, 7, c i f.
57. *umiti se* "lavarsi", Vrančić ima *lavare* = *prati, miti*, prema AR refleksiv ima Marulić (gg. vidi gore).
58. *umoren* "umoran", Vrančić nema, prema AR ima *umoren* "stanco" Gučetić 1597, prema Kašiću ima i Stulli *umoren* "stracco, lasso". Vrančić nema ni *umoriti* "straccare", a potvrda ide od Hektorovića 1569.
59. *usilovati* "forzare", Vrančić ima *usilovanje* "forza", prema AR ima Marulić (gg. vidi gore), kasnije sam Kašić 1623, 1641.
60. *uskočiti*, *uskočen* "assaltare, assaltato", Vrančić samo *uskok* "perfuga", prema AR ima Budinić 1583.
61. *uteka* "utočište", nema Vrančić, nema ni *utočište*, ima *utoka* "perflugium, refugium", prema AR *utek* i *uteka* samo u Vitezovića, dakle je u Kašića dijalektalna alternacija za Vrančićev oblik.
62. *uzašastje* "ascensio", *uznesenje* "assumptio", Vrančić nema ni jedne od ovih riječi, prema AR prvu ima Gučetić 1597 (kasnije Divković, Bandulavić), drugu Budinić 1583.
63. *vad* "all' Inferno", nema Vrančić ni *ad* ni *had*, a oblik *v ad* je prema AR iz Budinića 1583 gdje piše (*Isus*) *snide u ad*, što je Kašić prepisao kao *vad*.
64. *vaodani* "svagdanji, mali (grieh)", za lat. *venialis*, nema Vrančić (on ima samo *venia* = *otpušćenje*), prema AR ima Budinić 1582 i 1583, zatim Komulović 1606 (toj je knjizi referat napisao Kašić), ima Mikalja.
65. *vesliti* "remare", Vrančić nema ni *veslati* ni *vesliti*, ima samo *veslo*, prema AR nema potvrda osim dijalektalnih (Makarska, Bosna). Dakle bi ovo bio Kašićev dijalektalizam.

66. *vičanstvo* "eternità", nema Vrančić (on ima samo *aeternus* = *vikuvični*), prema AR samo Divković 1616 i Alberti 1617. Nema Mikalja ni Stulli. Veoma indikativan slučaj za Kašićev rječnik.
67. *vlačiti* "spelare", u Vrančića ima *expilare*, tal. *spelare*, *pliniti*, prema AR nema tog značenja, pa treba u Kašića čitati *spellare* "odrijeti, oguliti" što bi značenju u Vrančića odgovaralo. Sam glagol *vlačiti* bit će neki dijalektizam u značenju "plijeniti, guliti",
68. *vlastelin*, u Kašića bez tal. značenja, prema AR ima Marulić (gg. vidi gore), kasnije Kašić u *Gram* 1604, Kašić 1623, na naslovnoj strani se imenuje kao *vlastelin* Alberti 1617 i Komulović 1606, oba Splićanina.
69. *voj* "guerra", Vrančić s. v. *bellum* ima *rat*, *boj*, prema AR nema ranije potvrde od Kavanjina (18. st., Split), ali ima iz Stullija koji je mogao dobiti iz Kašića premda kaže da je uzeo iz glagoljskog Brevijara.
70. *volić* "grmuša", nema Vrančić, prema AR najstarija potvrda iz Kavanjina (18. st., Split). Bit će dijalektizam u Kašićevu rječniku, ima i Kašićeva Grama. iz 1604.
71. *vratarica* "portinara", nema Vrančić (on samo *vratar*), prema AR ima Bernardin (gg. vidi gore): *i reče tada Petru raba vratarica*.
72. *vruljak*, kao sinonim za *vrutak*, u značenju "fontana" iz Vrančića, prema Ar ima Komulović 1606, ima i Stulli (valjda iz Kašićeva rječnika).
73. *zabljuvljenje* "oblivione", Vrančić *oblivio* = *zabljenje*, prema AR nema potvrde za ovaj oblik pa će biti greškom uneseno umjesto *zabljenje* (iz Vrančića).
74. *zvizd* "fischio", u Vrančića je bilo *zvizdanje*, *zvizdati* "fischio, fischiare", prema AR ima Zoranić 1569, kasnije Divković 1616.
75. *žaktati* "gattolare, škakljati", u Vrančića *žahtati* "titillare = xachtati", prema AR oblik sa *-kt-* samo u Vitezovića, dakle u Kašića dijalektalno variranje za Vrančićev oblik.
76. *žuk* "žukva", u Vrančića *genista* = *xuka* (= *žuka*), prema AR *žuk* imaju Zoranić 1569 i Baraković 1614. Kašićev oblik kazuje da je autor iz kraja oko Zadra (Baraković) i Nina (Zoranić).

3.5. U prednjoj smo glavi od 894 natuknica koje Kašić nije imao u svome predlošku Vrančiću iz 1595 analizirali 76 primarnih indikatora da bismo odredili moguće izvore koji su mu služili za uspostavu natuknica u rječniku.

Indikatori ukazuju na izvore-autore ovako: Budinić (4, 6, 10, 13, 15, 18, 21, 22, 27, 35, 43, 53, 55, 56, 60, 62, 63, 64), Bernardin (5, 9, 12, 18, 20, 27, 34, 45, 49, 52, 71), Bandulavić (2), Baraković (17, 18, 46, 49, 76), Čubranović (3), Marulić (7, 8, 9, 12, 13, 15, 23, 25, 28, 36, 38, 57, 59, 68), Hektorović (9, 36, 49, 52, 56, 58), Gradić (1), Gučetić (12, 44, 58, 62), Komulović (37, 40, 44, 47, 68, 72), Zoranić (12, 17, 74, 76), Najlašević (41, 46), Alberti (66, 68), Vetranović (14, 38).

Ovim smo putem dobili tri vrste indikatora: u prvoj grupi se nalaze izvori koji su objavljeni do 1600 i koje je Kašić mogao čitati ako stoji tvrdnja da je njegov rječnik rađen u vremenu 1595–1599; u drugoj se grupi nalaze izvori koji su objavljeni iza 1600 (idu sve do 1617); u trećoj se grupi nalaze rukopisni izvori za koju je grupu najmanje vjerojatno da ih je Kašić mogao čitati neobjavljene, ali smo ih naveli zbog toga što AR za dotičnu riječ navodi da je potvrđena prije 1600 samo u tim izvorima.

3.6. U prvoj se grupi nalaze: Šimun Budinić (*Summa a to jest skupljenje ili sabranje nauka kristijanskoga*, Rim 1583, i *Ispravnik za jereji*, Rim 1582, iz naslova ovog prvog Budinićeva djela Kašić je unio naknadno u svoj čitopis riječi *sabranje i skupljenje!*), Bernardin Splićanin (*Epistole i evanđelja*, Venecija 1495, pretiskano 1543, 1586, te 1596, kasnije štokavskom ikavicom od Bandulovića od 1613), Marko Marulić (*Judita*, Venecija 1521¹, 1522², 1523³). Iz ova tri izvora najveći je broj indikatora, tj. od 76 indikatora ovim autorima pripada 44, tj. 57 posto. Slijedeći su autori u prvoj grupi: Petar Hektorović (*Ribanje*, Venecija 1569), Gradić (*Libarce*, Venecija 1567), Arkandeo Gučetić (*Rozarij*, Rim 1596¹, 1597², 1598³), te Petar Zoranić (*Planine*, Venecija 1569). Ovom drugom broju autora prve grupe pripada 16 indikatora, što na 76 indikatora čini 19 posto. Prvoj grupi pak zajedno na 76 indikatora pripada u svemu 59 indikatora, što čini u svemu 77 posto. Drugoj grupi autora (autori iz vremena iza 1600) pripadaju: Aleksandar Komulović (*Zrcalo od ispovijesti*, Rim 1606, 1633², 1704³, *Nauk Karšćanski*, Rim 1580, u AR nije uvijek označeno koji se izvor citira), Juraj Baraković (*Vila Slovinka*, Venecija 1614, *Jarula*, Venecija 1636), Matija Divković (*Beside surhu evanđelja*, Venecija 1611, 1616²), Matij Alberti (*Oficij B.D. Marije*, Venecija 1617). Grupi autora kojih su djela tiskana od 1600–1617 pripada 20 indikatora što čini na osnovnih 97 indikatora 26 posto.

3.7. Trećoj grupi autora kojih je djela Kašić mogao konzultirati samo u rukopisu jer do 1600 nisu bili tiskom objavljeni, pripada samo 4 indikatora (5,1 posto). Radi se o autorima Mavru Vetranoviću (objavljivan tek u 19. st.) i Nikoli Nalješkoviću (također objavljivan tek u 19. st.). Primjeri iz Nalješkovića mogu se i zanemariti (*prošastje i skniti*, ako je ovaj zadnji i u Barakovića iz 1614) dok za riječ *kravosac* (u Vetranovića) moramo misliti da ju je Kašić zaista autonomno unio u svoje djelo slično kao što je unio u rječnik i naziv životinja kao *kopir* “čipopa”, a za *probuditi* moramo misliti da je Kašićeva vlastita pogreška koju je načinio u vezi s Marulićevom *probiti* (*probudem*). Tako bismo slučaj rukopisnih izvora za Kašićev rječnik sretno riješili (radi se o riječima: *kravosac*, *probuditi*, *prošastje*, *skniti*).

3.8. Teže je pitanje izvora iz vremena 1600–1617 od kojih imamo 20 indikatora što na 76 indikatora čini 26 posto, a za koje je riječi teže pretpostaviti Kašićev autonomni unesak u djelo. Radi se o Komuloviću (natuknice: *promisliti*,

promišljen, promišljenje, redan, ispovist, ispovidnik, prikrižiti se, prikrstiti se, svetac "blagdan"), o Barakoviću (natuknica: *skniti*), Divkoviću (natuknice: *otajstvo, vičanstvo*, odnosno *svetac*, ako nije iz Komulovića), o Albertiju (*vičanstvo* koje ima zajedno s Divkovićem, dok je *vlastelin* u Kašićevoj Gram. iz 1604, te u Albertija i u Komulovića, u naslovu djela). Teže je postaviti tezu da autora-izvora iza 1600 uopće nije bilo u radu na Kašićevu djelu. Iz popisa koji smo dali slučaj *vičanstvo* (kojeg nema ni Mikalja ni Stulli) sigurno proizlazi da su i svi drugi izvori iza 1600 zasvjedočeni premda se radi doduše većinom o riječima religioznog značenja koje je Kašić i inače "mogao znati" (od čistog religioznog značenja odstupaju jedino: *momak, vlastelin*). Moje je mišljenje da stvar treba tumačiti tako da je prvotna redakcija (ispis, prijepis iz Vrančića) bila prvotno na listićima u abecedi te da je čitav čistopis koji danas imamo načinjen iza 1616–1617 (Divković 1606, Alberti 1617). Naknadni dodaci u čistopis (129 natuknica) unošeni su nakon 1617 pa valjda i do smrti samoga Kašića, a o tome vidi u slijedećoj glavi (4., 1–15).

3.9. Analiza navedenih primarnih indikatora Kašićeva rječnika pokazala je i neke osobitosti Kašićeva rada koje su doduše bile poznate i iz dosadašnje analize djela, ali su karakteristične da se javljaju i u ovako odabranom izboru posebno označenih riječi koje smo upravo zbog toga i nazvali indikatorima. Konstatirali smo između ostaloga, da se tu nalaze Kašićeve analoške tvorbe (riječi koje tvori prema postojećim riječima u Vrančićevu djelu ili prema drugim autorima): *obitanje, usilovati, tumačitelj, prominiv*. Tu se nalaze i najvjerojatnije Kašićeve dijalektalne riječi koje je on znao iz pametovanja: *pućanin, pućanka, pućka* uz *puška, tabar, tara, uteka* (uz *utoka* u Vrančića), *vesliti, vlačiti* (?), *voj*, riječi za nazive životinja *volić* (uz *kravosac, kopir*). Tu se moraju ubrojiti i raguzeizmi *pestati se, pestanje, pomena, uhabiti* kuda bismo mogli ubrojiti i *kopir, kravosac, tabar*. Na druga Kašićeva djela upućuje od ovih indikatora i *okrunjenje*, te *prikrižiti se* (od ovih bi druga mogla ići i među Kašićeve dijalektalne riječi), dok paralelni *prikrstiti se* upućuje sigurno i na Komulovića koji ima obje ove riječi (*prikrižiti se, prikrstiti se*). Tu se nalazi i pogreška u prijepisu *tanaška* za *taraska* (iz Vrančića) te *vad* za *v Ad* iz Budinića. Sličnu je pogrešku učinio Kašić kod riječi *pojadati se* (*poyadyatise*) = *vacillare*: u Vrančića je stajalo *titubare* = *vacillare* = *schwangen* = *povadyatise*, pa je to u prijepis preneseno kao *poyadyatise* = *vacillare*. Dokaz da je na listiću bilo *-vad-* je u tome što je riječ u prijepisu došla iza *potvor-* a pred *povaglien* (ovaj slučaj nije unesen u popis indikatora).

3.10. Treba upozoriti i na to da se u nekoliko slučajeva primarnih indikatora uz citirana vrela ustanovilo da se nalaze i u Kašićevoj *Gramatici* iz 1604. To su: *človički, momak, redovnik, vlastelin, volić*. To dokazuje s jedne strane da su ti izvori služili oko 1600 Kašiću i u izradbi *Gramatike* iz 1604, a s druge strane da je prva redakcija Kašićeva rječnika (bio on na listićima ili na nekoj prvotnoj ispisanjoj redakciji) rađena prije *Gramatike* iz 1604 jer u rječniku manjka zaista

velik broj riječi koje je autor iz svog teksta mogao prebaciti u tekst rječnika. Riječi koje postoje u *Gramatici* a nisu prenesene u rječnik su slijedeće (ispuštaju se onomastici): *barž* (taj dio teksta je u mene rekonstruiran, pa se može misliti da je *barž* postojao u prvotnoj redakciji, iz Vrančića dakako), *barziti* (napomena kao pod *barž*), *barzim se* (ista napomena), *biskupljev*, *blago ti*, *bliditi*, *Bogorodica*, *čigov*, *čista diva*, *dari do*, *desetak*, *devojka* (on ima *divojka*), *doba* (on ima *dob*), *dobno*, *drago jest* ("skupo je"), *drimati*, *dušica*, *gospodovan* (ima -*ovati*), *hazna*, *hlib* (nema ni *hljib* [ova se riječ nalazi u liniji *himba* – *hrabren* pa se može misliti da je u rječniku sigurno postojala!]), *knjižnik* (u rječniku za to *knjigar*), *konoba*, *lele*, *liplji*, *lipši*, *lipje*, *množ*, *mudarc*, *muzovir*, *namisnik* (u liniji *nakov* – *narestenje* pa vrijedi opaska kao za *hlib*), *našinac*, *našinka*, *našinski*, *naučeno*, *naučitelj*, *neharno*, *neizrečeno*, *nudir*, *obnoć*, *obuven*, *ognjilo*, *osvanuti*, *otar* (ima *oltar*), *paka* ("deinde"), *papa* (sv. o.), *penjati se*, *petrovski*, *pokle*, *pokojno* (adv. uz *pokojan* koji se nalazi u rječniku), *popiti* (ima *popijati*), (malo) *posli*, *pojka*, *pridrugi*, *prikosjutra* (ima *prikojutra*), *prilipi*, *prokljeto* (ima gl.), *rigati*, *rignuti* (ima samo *rganje*, dok je *rigati* otišlo kao tiskarska greška iz Vrančića pod *kigati*; u Gram. je Kašić taj *kigati* korigirao što također dokazuje da je ispis iz Vrančića vršen prije 1604), *ropče* (ima *rob*), *rovaš*, *rovašev*, *sagnut*, *sedmina*, *sedmini* (ima *sedmi*), *skučati*, *smlaćiti*, *sprovajati* (ima *sprovoditi*), *trk*, *vašinac*, *vašinka*, *veli* "velik", *vgarc* (*ugarac*), *vikovno* (ima *vikovnji*), *vlastel* (ima -*in*), *vojih* (uz *vojevati*, *vodica*, *vojvoda*, *vrimenito* "opportune", *vuga*, *zakleti* (ima *zaklinjati*), *zaliti*, *zaran* "mature", *zajedno*, *zajisto*, *zajati se* "accidit", *zivnuti*, *zubatac*. Uz ovu konstataciju da neprenesene riječi iz *Gramatike* Bartola Kašića iz 1604 dokazuju da je rječnik rađen prije 1604, moramo upozoriti i na to da od 49 sekundarnih indikatora koje susrećemo među naknadno unesenim riječima u Kašićev rječnik, nijedan se ne pojavljuje u Kašićevoj *Gramatici* iz 1604, a to dokazuje da su ti indikatori zaista unošeni nakon 1604. Za sekundarne indikatore vidi niže u glavi 5. Usp. ovdje 5.9.

3.11. Spoznaja o novim činjenicama na koje nas je uputila analiza primarnih indikatora u cjelini bi se mogla prihvatiti. Istina je da su ti indikatori analizirani na osnovi materijala koje nam pruža AR, a s druge strane poznata je činjenica da se u AR nalaze neke manjkavosti koje bi mogle naše spoznaje alternirati. U AR a. nedostaju neki izvori, b. ispisani su izvori često nedostatno ispisivani, c. sve potvrde nisu uvijek u potpunosti unesene u tekst AR. Uza sve ove manjkavosti, mislimo da većina činjenica koje smo ustanovili, stoji i da one ne bi bitno alternirale ako bismo išli i u dublje čitanje svih djela koje se citiraju u AR a na temelju kojih smo mi došli do novih spoznaja o postanku prvotne redakcije Kašićeva rječnika.

4. Analiza pod c.

4.1. Da bismo izvršili analizu naknadno unesenih natuknica u čistopis rukopisnog rječnika rkp. 194, morali smo i za taj dio rječnika načiniti popis svih naknadno unesenih riječi (v. Prilog III). Tako smo dobili listu od 129 natuknica. Među tim natuknicama ima dosta riječi koje smo ponovno mogli svrstati u izvedenice ili obične riječi (crkvene, dijalektalne) i slično, ali ih ima takovih za koje možemo sigurno reći da su "knjiške" odnosno da ih je autor rječnika unesio na osnovi čitanja objavljenih djela naše starije književnosti. Takve smo riječi posebno označili brojevima kao sekundarne indikatore koje smo odlučili analizirati istim postupkom kojim smo analizirali i primarne indikatore, na osnovi materijala koje nam pruža AR. Takvih sekundarnih indikatora u našoj analizi ima u svemu 51. Redosljed naše analize je sljedeći: najprije dajemo popis svih 51 natuknica koje ćemo analizirati, a zatim i analiziramo te natuknice prema autorima po skupinama i s analizom dotične natuknice kojom se dokazuje da je ta natuknica porijeklom iz dotičnog vrela.

4.2. Od 129 naknadno unesenih natuknica među sekundarne indikatore stavili smo ove:

1. *blagost* (dodano uz otprije iz Vrančića unesenih *blagodarnost*, *blagodarstvo*), 2. *bogoslovac*, 2a. *burak*, 3. *dopovidati* "nunciare", 4. *družina*, 5. *dugovati*, 6. *dvojak*, 7. *izkarnji*, 7a. *ispoviditi*, *ispovist*, *ispovidnik*, 8. *izkra*, 9. *izkušenje*, 10. *knjigar*, 11. *kita*, 12. *kitje* "moltitudine di rami", 13. *liečnik* (uz *likar*), 14. *maystor*, 15. *mučim* "šutim", 16. *načel* "principio", 17. *naslidje*, 18. *nevoljan*, 19. *obarljiv*, 20. *običati* "costumare, solere", 21. *običanje* "promissione", 21a. *obitil* "robba", 22. *oblidujem* "impalidisco" (ima otprije *obliditi* "impalidire"), 23. *obsesti*, 24. *obsići*, 25. *obsiniti*, 26. *obukujem*, 27. *occevi* "paterno", 28. *ochiuchenye* "senso", 29. *odbavgliam* "io libero", 30. *odhod*, 31. *odmechiati se* "rebellarsi", 32. *odnimati se* "scusarsi", 33. *osinjen* "addottato in figlio" (ispod otprije unesenog *osinjen* "ombroso"), 34. *plot* "carne" (v. ovdje 4. 13., 4. 14., 4. 15., 5. 6.), 35. *plovem* "nato" (iznad *pluća*), 36. *pokostica*, 37. *pokrem* (za *pokrijem*, uneseno pred *pokriti*), 37a. *posnik*, 38. *prihodišće* "entrata", 39. *protumačiti* "tradurre, interpretare", 40. *savit* "testamento" (treba čitati *zavit*, kao što je u Vrančića), 40a. *skupljenje*, 41. *spasonosni* "salutifero", 42. *stumačen* "interpretato, tradotto", 43. *umaram* "umirem", 44. *vikovnji* (dodano uz *vikuvičnji*), 45. *wuriti* "decuocere bollendo", 46. *zdaržati* "contenere".

4.3. Evo naše analize ovih 51 sekundarnih indikatora (51 zbog umetnutih 2a., 7a., 21a., 37a., 40a.).

4.4. Osnovnom izvoru Vrančiću (1595) bit će potrebno pripisati i nešto naknadno unesenih natuknica:

– *dosti*, *dostignuti*, v. Prilog III, napomena uz ove riječi.

- *izkra*, naknadno je ubačeno, ali zbog formalnog razloga, jer je u Vrančića već postojalo *scintila* = *Gizkra*, što Kašić u rječnik naknadno ubacuje kao *izkra*. To znači da je kod definitivne redakcije riječ bila na listiću kao *yi-zkra* pa je kod toga došlo do odluke da se sve prejotirane riječi ubacuju bez *j*– te je tom prilikom i nestalo listića s *yiskra* a Kašić je naknadno kod pregleda rječnika ustanovio da te riječi nema te je zbog toga naknadno i ubacuje.
- *obsiçi* “truncare intorno”, u Vrančića postoji *truncare* = *obsiçi* ; nije jasno zašto je naknadno ubačeno u čistopis.
- *odhod* “il partir”, bilo je u Vrančića (*discessus* = *partita* = *od hod*), nije jasno zašto je ubačeno u drugoj redakciji. AR citira izvor iz Barakovića i Zoranića koji su i u prvoj redakciji utjecali na Kašića, pa se može misliti da se ovdje radi o naknadnom čitanju Vrančićeva rječnika, usp. niže - *uvriti*.
- *prihodišće* “*entrata*”, u Vrančića je bilo *aditus* = *intrata* = *prihodišće* (njemu je i *census* = *prihodišće*), nije jasno zašto se i ovdje naknadno unosi riječ iz Vrančića. Riječ ima i Budinićev *Ispravnik* 1582. Problem izvora i ovdje pod *oćučenje* pod 4.6.
- *uvriti* “*deuocere bollendo*”, nema Vrančić, on ima samo *vriti*, i to četiri puta: *aestuare* = *bollire* = *Vvriti*; *bullire* = *bollire* = *vriti*; *fervere* = *bollire* = *vriti*; *scatere* = *sorgere* = *vriti*. Kako AR nema potvrde iz vremena prije 1650, moramo zaključiti da je na listiću u Kašića bilo iz prvog primjera pročitano prvo *v* kao *u* te dobiveno *uvriti* te naknadno ubačeno u tekst rječnika (on je već u osnovni tekst unio *vriti* = *bollire*). Nije jasno da li je naknadni umetak izvršen i naknadnim čitanjem Vrančića.
- *dvojak* “*doppio*” možemo smatrati da je načinjeno prema Vrančićevu *bi-fariam* = *dvojako*, kao adjektiv prema prilogu.

4.5. Čitanju Vrančićeva djela *Život nekoliko izabranih divic* (Rim 1606) treba pripisati natuknice:

- *dopovidati* “*nunciare*”, u AR se citira iz Vrančićeva *Života* “bi dopovidano Pompeju od jedne službenice da Blezika jest viru krstjansku prijela”. U AR se citiraju tri citata iz spomenutog Vrančićeva teksta iz 1606, od kasnijih potvrda samo je Kosta iz 1778. Dakle nema sumnje da je ovaj glagol ušao kao naknadni umetak u Kašićev rječnik iza 1606 što pak ukazuje i na to da su svi umeci ubacivani iza 1606. Inače je u Vrančića bilo *annunciare* = *avisare* = *navistiti* te *nunciare* = *nunciare* = *naručiti*, od kojih u prvotnoj redakciji Kašić ima *naručiti* i *navistiti*, te je sigurno da je tek u drugoj redakciji iz Vrančićeva djela iz 1606 ušlo *dopovidati*.
- *nevoljan*, premda u AR ima iz Bernardina (godine 1494, 1543, 1586, 1596) koji je inače često citiran u glavi naprijed, budući da se radi o umet-

ku u čistopis, najvjerojatnije je da je izvor također Vrančićev *Život* iz 1606 gdje imamo primjer *nevoljna i nesrična* (v. AR).

- odbavljam "libero" ima također u Vrančićevu *Životu* iz 1606 (v. AR 8, 566-567).
- obukujem "vesto", AR nema potvrda iz rječnika, a od autora ima Hektorovići, ali kako se radi o naknadnom umetku, može se misliti da je izvor također Vrančićev *Život* iz 1606, koji je jedini izvor uz Hektorovića.
- umaram za umirem nije potvrđeno u AR, ali imamo u Vrančićevu *Životu* *umiram* pa je vjerojatno načinjeno na osnovi primjera iz Vrančića.

4.6. Nešto riječi ima iz Kašićevih kasnijih djela (za *Gram.* iz 1604, v. ovdje 3.10.), te dijalektalnih riječi:

- družina "compagnia" se citira iz Kašićeva *Života sv. Ignacija* (1623). Može to značiti da je ovaj dodatak unesen i iza 1623.
- liječnik, nema Vrančić (on samo *ličiti, lik, likar, likarija*), ima u Kašićevu *Ritualu* iz 1640 (*donio bješe on kakono liečnik razlihe masti*), pa se može misliti da se radi o autonomnom Kašićevu umetku iz vlastita djela. Kasnije ima i Mikalja *ličnik, (l), likar*.
- osiniti "adombrare", AR citira dva puta iz Kašićevih djela (*Ritual*, 1640, *Način*, 1613). Ima i Mikalja, nema Vrančić.
- osiniti, osinjen "addottato in figlio", ovog značenja u AR uopće nema pa se može misliti da je Kašić na listiću imao *posinjen* (tako Kašić u *Kempisu* 1641), ali je početno *p* bilo nejasno i ubačeno pod *o*. Kako riječi nije bilo u Vrančića, može se misliti da ovu riječ koja je naknadno ubačena u djelo, treba svrstati možda i među dijalektalne Kašićeve riječi.
- burak "saž, sač". U Vrančića je stajalo *urina = urina = sax*, u Kašića je prva redakcija imala *sax, sač* (čitaj *saž, sač* ili *šaz, šač*), pa je naknadno, čini se, dodano *burak*. Kako je *burak* u AR potvrđen samo u Stullija, te ni u jednom izvoru, smatram da se ovdje radi o Kašićevu unoenju raguzeizama, kao slično u slučaju *peštati se*, v. gore 3.9.

4.7. Naknadno su unoeni i primjeri iz Budinićevih djela koja su služila kao izvor već u prvoj redakciji teksta (v. gore 3.6.):

- *blagost*, naknadno je unoen uz *blagodarnost* za *largitas*, te *blagodarsvo* za *liberalitas* u Vrančića, Kašić dodaje, uz oba u prvoj redakciji dobivena izraza, još *blagost*. Tako ovu riječ ima Budinić 1583: *yoat se blagost spasi-telja našega vsim človikom* (v. AR s. v.).
- *bogoslovac* "teolog", ovu riječ imaju Budinić 1583 te Kohnulović u *Zrcalu* 1606 (v. AR s. v.), a M. Divković u naslovu svoga djela *Beside* iz 1611 sam sebe naziva "bogoljubni bogoslovac".
- *dugovati* "durare", Vrančić je imao *duğ* i *dugovanje* "actio, commercium", obje riječi unosi u prvoj redakciji Kašić te u drugoj dodaje *dugovati* "trajati", prema AR to je Budinić 1583: *ki u kupovanju i prodavanju hin-*

beno duguje, v. AR s. v. (uz ovo i svi primjeri pod *dugovati*, č su iz Budinićeve *Sume*).

- *iskušenje* “*essame*”, u Vrančića *examinare* je *ispitati*, što u prvoj redakciji ima i Kašić, uz *ispitovanje* (iz Vrančića), ali Kašić naknadno unosi i *iskušenje*, što nalazimo ponovo u Budinića 1583: *iskušenje, objavljenje i poznatje prave ljubavi* (v. AR s. v.). Drugu od ovih riječi nije unio ni u prvoj redakciji ni u drugoj. Stoga bi bolje stajalo da je ovu riječ dobio, zbog toga što nije preuzeo i *objavljenje*, iz Komulovićeve *Zrcala* 1606, gdje je potvrda samo za *iskušenje*.
- *načel* “*načelo*”, u Kašića sigurno naknadno uneseno *nacel* (ne *nacil*). Čini se, jer u Vrančića je samo *principium* = *početak*, krivo uneseno naknadno iz Budinića 1583 bez krajnjeg –o: *Bog jest načelo i konac vsih stvari* (v. AR s. v.).
- *naslidye* “*sekta*” (kalk, lat. *sequere* “*slijediti*”), ova je riječ sigurno uzeta iz Budinićeve *Sume* (1583):
  - a. *istini hristijanin...osuđuje i biži...vsako ino odsično nasledje ili inu viru,*
  - b. *koji nasljeduju inu viru, službu ili ino nasledje izvan...vire katoličanske.* Ovo *nasledje/naslidje* nema kasnije ni Mikalja.
- *očućenje* “*senso*”, Vrančić ima *sagacitas* = *ochyutyenyne*, dok pod *sensus* ima ponovno *ochyutchyenyne*, s tal. *senso*. Ima Budinić u *Sumi* 1583, pa je vjerojatno da u prvoj redakciji riječ nije bila unesena iz Vrančića, nego je naknadno unesena na osnovi Budinića. Da li je ipak pojava naknadnog unošenja Vrančićevih riječi? Sličan problem imali smo gore pod 4.4. i 4.5.
- *protumačiti* “*tradurre*”, Vrančić nema ni *traducere*, ni *protumačiti*, sigurno je izvor Budinić koji je u AR naveden kao jedini izvor (1583). Ako je tako, onda bi trebalo tako riješiti i slučajeve *očućenje* i *prihodišće*.
- *sabranje* “*summa*”, Vrančić nema ni *skupljenje* ni *sabranje*, a u Budinića 1583 u naslovu nalazimo *summa, to jest skupljenje ili sabranje nauka krstjanskoga*, a u *Ispravniku* 1582 *sabranje ili suma*; obje riječi Kašić naknadno unosi u prvotni tekst rječnika.
- *skupljenje*, v. naprijed *sabranje*.
- *spasonosni* “*salutifer*”, Vrančić nema ni *salutifer*, prema AR ima Budinić 1583.
- *mučati*, prez. *mučim* “*šutim*”, Vrančić ima *tacere* = *mučati*, ali upravo prez. *mučim* za 1. l. prez. ima Budinić. Sam Kašić u *Ritualu* ima *muočati* (*muoči*), tako Ranjina, Divković, pa i Kašić.

4.8. Naknadno su unošeni primjeri i iz Komulovićeve *Zrcala* iz 1606:

- *iskarnji* “*bližnji*” ima doduše i Bernardin (godine v. gore 3.6.), ima i Vrančić s. v. *proximus* = *blixnyi, izkarnyi* (u nj *propinquus* = *blisnyi*), te u IC (*ne poželi žene iskrnjega tvojege*), ali jer je Kašić bio i recenzent Ko-

mulovićeva *Zrcala*, mislim da je ovaj izvor potaknuo Kašića da naknadno unese ovu običnu riječ iz kršćanske terminologije.

- *ispoviditi, ispovist, ispovidnik*, u Vrančića je bilo samo *ispovidati se*, i to Kašić unosi u prvoj redakciji, ali naknadno unosi navedene riječi, prema AR imaju Gučetić 1597 te Komulović 1606, ali kako se među naknadnim izvorima ne sreće Gučetić (u prvoj je redakciji zastupan), moramo zaključiti da je naknadni izvor Komulovićevo *Zrcalo* iz 1606, koji ima sve tri riječi, a kasnije ih ima i Kašić 1623 i 1631. Usp. naprijed *bližnji*.
- *posnik* "ispovjednik", Kašić u prvoj redakciji nema *ispoviditi, ispovidnik, ispovist*, te naknadno ubacuje i ovaj sinonim za *ispovidnik*, nema ga Vrančić, od autora ima Marulić, Budinić i Komulović. Kako je Kašić bio recenzent Komulovićeve knjige, čini se da s pravom mislimo da mu je čitanje ove knjige sugeriralo da unese u rječnik ovaj neobičan sinonim uz drugu redakciju unesenog i *ispovidnik*. Usp. naprijed *ispoviditi*.
- *vikovni*, naknadno dodano iza *vikuvičnji*, Vrančić nema *vikovni*, a Kašić je ovaj oblik (sinonim) mogao dobiti iz knjige Komulovićeve *Zrcalo* iz 1606, kojoj je bio i recenzent (u Komulovića piše *uživanje vikovno*), sam Kašić ima i adv. *vikovno* u *Gram.* iz 1604 (za sve v. AR s. v.).

4.9. Naknadno je unijeto nekoliko natuknica i iz *Epistola* Bernardina Splićanina koje izlaze 4 puta koncem 16. st. (v. gore 3.6.):

- *knjigar* "libraro", u Vrančića nema *librarius*, prema AR ima Bernardin 1586.
- *odnimati se* "scusarsi", prema AR *odnimati se* "ispričavati se" samo je u Bernardina i u protestantskoj *Postili* 1562; Vrančić ima *excusare = odvitovati*.

4.10. Naknadno je nekoliko riječi uneseno i iz Barakovićeve *Vile Slovinke* (1614):

- *kita/kitje*, u Vrančića samo *kita* za *frons*; pl. *kitje* prema AR samo Bernardin i Baraković 1614. Ovdje se dakako ne možemo odlučiti između ova dva izvora, ali je sigurno da su riječi *kita* i *kitje* naknadno unesene u rječnik. Riječ *kita* ima i sam Kašić u *Životu Ignacijevu* 1628.
- *majstor*, za *meštar* u Vrančića, naknadno je uneseno, vjerojatno prema Barakoviću iz djela *Vila Slovinke* 1614.
- *oblidovati*, upravo *oblidujem*, prema u Vrančiću *obliditi* (nema *-ovati*), u Barakovićevoj *Vili* 1614: *zlato od ognja oblidi pak žuto ostane*. Kašić je stvorio *oblidovati* i prezent odatle unio u rječnik.
- *opsesti* "assediare", u Vrančića je bilo *obsidere = obsesti*, ali nije jasno zašto se glagol naknadno unosi, pa mislimo da je poticaj došao iz Barakovićeve *Vile* 1614, ili iz *Judite* Marka Marulića, odnosno i na osnovi naknadnog unošenja iz Vrančića (v. gore 4.4., 4.7., 4.8.).

- *odsići* “tagliar via, troncane”, u Vrančića samo *obsići* pod *truncare*, ali Kašić uz *opsići* naknadno unosi i *odsići* te part. pass. *odsićeni* s istim talijanskim tumačenjem, najvjerojatnije prema Barakovićevoj *Vili* iz 1614 (v. AR s. v.).
- *plovem* “nato”, prezent *plovem* AR potvrđuje iz Barakovićeve *Vile* iz 1614 (*dikle jedna suproč drugoj plove*). Odatle je Kašić valjda naknadno unio u rječnik ovaj morfološki oblik. Osnovno *pluti* u nj nema premda ga nije bilo ni u Vrančića koji za *natare* ima *plivati*.

4.11. I Marko Marulić se javlja kao naknadni izvor u Kašićevu rječniku (o njegovu utjecaju u prvoj redakciji v. gore 3.6.):

- *obitil* “robba”, u Vrančića samo *familia* = *čeljad*, u Kašića naknadno uneseno značenje “robba” (nema značenje *obitelj* “familia”). U Marulića u *Juditi* (izdavana: 1521, 1522, 1523, 1586, 1627, 1869) imamo: *blago svake cine i sva obitil s njim/i sve stvari ine, i mi sami za tim*.
- *očevi* “paterno”, Vrančić nema *paternus*, ni *očev*, ni *očin*, u Marulića imamo *očevo rojenje* (ima i *rodjenje*), v. AR s. v. Kasnije imamo i u Mikalje.
- *stumačiti* “traducere”, part. pass. odatle naknadno unesen u rječnik, ima Marulić *stumačen našim jezikom*; ovaj oblik je sigurno iz Marulića jer je zaista inače bio nepotreban kraj mnoštva izvedenica od *tumač* u Kašićevu rječniku, v. gore 3.4., broj 12.

4.12. Po nekoliko potvrda nalaze se i u nekoliko manjih izvora za koje možemo misliti da su također služili Kašiću kao lektira, pa je tu i tamo zabilježio po koju riječ i naknadno je unosio u djelo: to su Gradić (1567), Alberti (već spominjan, 1617), Čubranović (1599), Divković (1611), Zoranić (1569), Bakšić (1638):

- *običati*, *običanje* “običavati, običaj”, prema AR potvrđeno u Gradićevu “Libarce od djevstva” (Venecija 1567). Usp. *bespametn* pod 3.4.
- *zavit* (u rukopis krivo uneseno *savit*) “testamento”, Vrančić ima *votum* = *zavit* te *testamentum* = *oporučenje*; prema AR Komulović ima *učiniti zavjet*, ali u Albertija iz 1617 imamo *se bo jest krv moja novoga zavita*, što točno odgovara značenju koje je Kašić naknadno ubacio u rječnik, vjerojatno potaknut čitanjem Albertijeva “Oficija B. D. M.” (1617).
- *zdaržati* “contenere”, Vrančić nema *zdržati*, *sadržati*, ni *continere*, ima jedino *continentia* = *vzdarxanye* (*uzdržati* ima s. v. *obstinere*, *sustentare*, *sustinere*), prema AR ima Čubranović u *Jeđupci* 1599.
- *odmećati se* “odmetnuti se, rebellare”, Vrančić nema, prema AR ima Divković u *Nauku* iz 1611: *koji se odmeću od jedinstva crkve*.
- *obarljiv* “instabile”, u Vrančića je bilo s. v. *volubilis* = tal. *instabile* = hrv. *obratlivi*, ali nije ništa preneseno u prvoj redakciji čistopisa, nego naknadno između *obal* i *obartan* riječ *obargliv*, što bi trebalo čitati *obrljiv*. Po tal. značenju u Kašića vidi se da se izjednačuje s Vrančićevim *obratljiv*, što je u Kašića *obrljiv* za *obrtljiv* koji nalazimo samo u Zoranića

(*Planine*, 1569): *sfojnim obrtljivim kolom privrnut* (o "Sreći"). Znakovito je da ovaj pridjev ne postoji u kasnijem Mikalja (ni s t ni bez njega), usp. gore 4.15. i Prilog II s.v.

- *pokostica* "paralisia", nema Vrančić (nema ni *paralysis*), riječ *pokostica* "kostobolja" ima Bakšić, *Bogoljubna razmišljanja* (Rim, 1638). Riječ se javlja alterniranjem *pokošljica* i *pokosnica*, i s raznim značenjima, uvijek o bolesti.

4.13. Poseban je slučaj u naknadnom unošenju riječi u Kašićev rječnik riječ unesena između *ploditi* i *plot* "ograda", i to *plot* "carne" što je čisti rusizam koji ne postoji u nas ni u latinaškoj ni u glagoljaškoj književnosti, pa ni u Levakovićevu *Misalu* 1631. U Vrančića ima samo *caro* = *meso*, u Kašića u *Ritualu* 1640 samo *pult* i *put*. Prvi put se rusizmi javljaju u Vrančićevu *Životu nikoliko izabranih divic* (Rim, 1606): *vozduh* (cf. u mene u *Čakavska rič* 1971, br. 2, str. 11). U AR nema potvrde za ovaj rusizam iz naših izvora. Za *plot* usp. ovdje i 4.14, konac, te 4.15, konac.

4.14. Ovdje smo analizirali Kašićev rječnik sa stajališta unošenja novih riječi u već redigiran i prepisan čistopis. Već smo kod analize primarnih indikatora konstatairali da su se i u toj prvoj redakciji nalazili neki autori koji su svoja djela objavili iza 1600, vremena kojemu prethodi izrađivanje prvotnog Kašićeva rječnika (ispis iz Vrančića). Tu se spominju Komulović (1606), Baraković (1614), Divković (1611), Alberti (1617). Uglavnom se radi o grupi autora koji djela objavljuju od 1600 do 1617. Kod unošenja novih riječi javlja se, na osnovi naše analize sekundarnih indikatora vremenski raspon izvora od 1606 do 1640. Tu je prije svega unošenje riječi na osnovi novog čitanja Vrančićeva rječnika te čitanja Vrančićeva djela iz 1606 (*Život nikoliko izabranih divic*). Javljaju se i intervencije na osnovi samih Kašićevih djela iz 1623 i 1640. Ponovo se javljaju autori iz prvotne redakcije djela (v. gore 3.6.): Budinić (1583, 1582), Komulović (1606), Bernardin (o njemu v. gore 3.6.), Baraković (1614), Marulić (v. gore 3.6., 3.10., 4.11.), Alberti (1617), Divković (1611). Novi su samo Gradić (1567), Čubranović (1599), Zoranić (1568). Ne javljaju se Hektorović (1569), Gučetić (1596-1598). Zanimljiv je slučaj riječi *plot*. U Levakovićevu glagoljskom rusificiranom *Misalu* iz 1631 još je nema (on ima *telo*), ali u *Brevijaru* iz 1648 se nalazi (tako i u Stullija; ova potvrda za *plot* iz Stullijeva *Rječosložja* iz 1806 nije prenesena u AR).

4.15. Među sekundarnim indikatorima se javljaju najraniji izvori, osim svih koji se javljaju i u prvoj redakciji djela, iz vremena iza 1606 (to su Vrančićev *Život* i Komulovićevo *Zrcalo* iz 1606). Stoga možemo zaključiti da je prijepis materijala u čistopis izvršen u prvoj redakciji iza 1617 (zadnji autor iz vremena prije odlaska Kašićeva u Dubrovnik 1620), a da je sav naknadno unošeni dio vršen u vremenu nakon 1617 do 1640. Kod toga su umetane i riječi dobivene na osnovi

naknadnog čitanja i onih djela koja su korištena već kod prve redakcije djela i prijepisa u čistopis. Kao što je poznato, Kašić je još 1634. mislio na izdavanje svoga rječnika pa je vrijeme unošenja novih natuknica sigurno u vezi s time da je mislio barem do 1634. izdati svoj rječnik. S time u vezi moramo zaključiti da je Kašić mislio da Mikalja neće izraditi svoj rječnik pa da će biti potrebno da se izda njegov, Kašićev. U to je vrijeme Mikalja već izrađivao svoj rječnik (od 1636 do 1645), ali u inozemstvu, u Turskoj te o tome prave informacije Kašić u Rimu nije mogao imati, a i nije imao ako gledamo da je sve vrijeme čitao knjige i iz njih vadio riječi i unosio ih u djelo koje je mislio izdati. Kada se 1645. Mikalja vratio u Rim, Kašić je mogao biti informiran da je Mikalja završio rječnik (predgovor je rječniku iz 1646!) i da prema tome ne dolazi u obzir da se izda njegov, Kašićev rječnik. Možemo stoga zamisliti da su naknadni dodaci u Kašićev rječnik unošeni od 1617 do 1640, a možda i do 1645 kada se u Rimu pojavio Mikalja sa svojim rječnikom pa je postalo jasno da se rječnik neće trebati izdavati. Na osnovi naše analize sekundarnih indikatora u rkp. 194 moglo bi se čak misliti da je Kašić u rukopis rječnika unosio riječi gotovo do svoje smrti 1650 (usp. ovdje u vezi s *plot* glavu 4.13, i 4.14). Što se tiče nekoliko riječi kojih nema u Mikaljinu rječniku, a postoje među naknadno unesenim riječima u rkp. 194 (to su *naslidje*, *burak*, *obitil*, *obrljiv*) moramo zaključiti da je Mikalja rukopisni rječnik rkp. 194 koristio u redakciji, odnosno u prijepisu koji je postojao prije unošenja naknadnih natuknica u čistopis rječnika, usp. Prilog IV.

5. Zaključak

5.1. Gotovo je sigurno da se iole veći popis riječi nekoga jezika, a naročito riječi koje imaju služiti izradi rječnika nekoga jezika, ne radi dosjećivanjem, pametovanjem i slušanjem okoline nego prije svega na temelju sličnih prethodnih djela, tj. rječnika, te ispisom na osnovi čitanja djela koja su pisana pa i tiskana na tom jeziku. Stoga je posve sigurno da je opravdana tekstološka metoda proučavanja nekoga rječnika na temelju uspoređivanja tog rječnika s izvorima koji su mogli poslužiti u njegovoj izradi.

5.2. U našem je slučaju već dokazano da je Vrančićev rječnik iz 1595. bio osnovni izvor za Kašićev rječnik, odnosno za rukopisni rječnik rkp. 194 (uz mnoštvo riječi to dokazuje naročito mehaničko prenošenje tiskarskih grešaka iz Vrančićeva rječnika: *kigati*, ali *rikanje*, *piskivo*, trebalo je čitati *piščiv*, *čatovnik*, treba *čarovnik*, *musiti* treba *njušiti* (usp. *Čakavska rič* 2, 1971, str. 13 i u mene obratan rječnik, uz reprint, str. 27), *jamositi* za *jamcsiti*, *manja* za *munja*, *pustoja*, treba *pustoša*, kajkavizam *pehati*). Kašić je 1595. imao 20 godina i njegovo slabije lingvističko iskustvo iz tog vremena može opravdati taj manjak. Da se prvotno radilo o posve mehaničkom ispisu iz Vrančića, dokazuje i to da ni u Kašićevu rječniku nema riječi *mrtav* jer je nije imao ni Vrančić (Vrančić ima samo

mors = smrt, pa to ima i Kašić). Osim Vrančića izvorom su služila hrvatska djela koja su mu bila dostupna, odnosno pri ruci.

5.3. Kašićev je rječnik najvjerojatnije prvotno bio ispisivan na listiće na koje je stavljana iz Vrančića hrvatska riječ kao ulazna te njoj istoznačna talijanska riječ kao izlazna. Kada je to bilo izvršeno, listići su izabecedirani te je to bio osnovni fond za ovo djelo.

5.4. Kod izbora riječi iz Vrančića Kašić se držao namjene rječnika a to je bila, čini se, da se dobije osnovni fond hrvatskih riječi koje su trebale služiti učenicima za učenje talijanskoga jezika. Dakle najvjerojatnije se radi o učenicima Hrvatima, njih jedanaestoro na broju, koji su 1593 iz Loreta prebačeni u Rim, stanujući u "Seminarium Romanum" a škole pohađajući (humaniora) u Rimskom kolegiju. Zbog te pedagoške namjene djela u poučavanju budućih teologa mimoiđene su sve iole "neprirodne" riječi koje su se nalazile u Vrančića kao prijevodi takvih osnovnih latinskih riječi (v. 2.3., 5.9.).

5.5. Dakle je ovaj fond za rječnik mogao nastati 1595 kada se pojavio Vrančićev rječnik a Kašić došao u isusovački rimski novicijat gdje je sa sobom donio i već spominjani konverzacijski rječnik, "Libretto di frasi". Ovaj osnovni rječnički fond dobiven ispisom na listiće hrvatskih riječi iz Vrančićeva rječnika paralelno je dopunjavane riječima dobivenim marljivim, ali povremenim čitanjem hrvatskih knjiga. Uglavnom je to bila normalna kršćanska katolička literatura. Autori se mogu podijeliti na dvije grupe. U prvoj se nalaze autori kojih su djela objavljena do 1600, a u drugoj djela koja su objavljena iza 1600. Ispis iz prvih autora izvršen je prije 1599, što se zaključuje na osnovi činjenice da je koncem te godine Kašić dobio nalog da za Hrvatsku ("Ilirsku") akademiju u Rimu napiše *Gramatiku*. U taj ovako izrađen rječnik koji se sastojao od riječi iz Vrančića i od riječi koje su dobivene ispisom djela što su objavljena do 1600, Kašić je od vremena do vremena sve do 1617 nastavio ubacivati riječi iz nabožne i slične literature. Ta je građa najvjerojatnije u vremenu 1517–1520 prepisana na čistopis (prema I. Mustaću vodeni su znakovi u papiru rkp. 194 iz vremena od 1487–1599 ali ih ima i iz vremena 1502–1586, usp. niže 6.3., konac) te ju je Kašić kao svoj rječnik ponio u Dubrovnik gdje boravi od 1620 do 1634 (prije toga je u Dubrovniku već boravio 1609–1612). Taj je čistopis koristio Jakov Mikalja za izradu svog rječnika kada je boravio u Dubrovniku 1630–1633 gdje je poučavao učenike a sam Kašić mu je bio poglavar (rektor) koji mu je dao priliku da se upozna s njegovim rječnikom, kojom je prilikom sam Mikalja najvjerojatnije za se načinio i jednu kopiju rječnika. Ta je kopija kasnije u cjelini iskorištena od Mikalje u njegovu rječniku (sama se kopija izgubila)³. U Kašićev rječnik u vremenu njegova boravka u Dubrovniku i u doba dok ga je ispisivao Mikalja, nisu bile unesene one na-

3 U detaljima v. ovdje Prilog IV.

knadno upisane riječi koje se sada nalaze upisane u rkp. 194. (o tome v. gore 4.15. konac).

5.6. Od 1617, a svakako iza kako je rječnik bio u rukama Jakova Mikalje a to znači iza 1633 (Jakov Mikalja napušta Dubrovnik 1633), Kašić je nastavio čitati literaturu i ubacivati riječi u rječnik, sada u čistopis koji je izvršen oko 1620. Tako je nastala nova redakcija rječnika u kojoj se nalaze i riječi koje su ubačene u čistopis djela. Ove su riječi, s listića ili direktno, unošene u abecedni red čistopisa. Kod toga se javljaju riječi koje dokazuju da Kašić pomalo, od vremena na vrijeme, čita već prije upotrebljavanu literaturu, prvotnu literaturu, pa svoja vlastita djela te tekstove koji su objavljeni sve do 1640, gdje se nalazi i Kašićev *Ritual* (1640), te i do 1648 (v. 4.2., 4.14. za riječ *plot*).

5.7. Teško je odgovoriti na pitanje kada je Kašić prestao misliti da izda svoj rječnik. Sigurno je da 1634. traži da mu se dodijeli jedan skriptor koji bi mu prepisivao, odnosno pisao, po diktatu, njegova djela. Kod toga se izričito spominje i pisanje rječnika. Možemo misliti da je odustao od posla kada se Jakov Mikalja godine 1645 vratio iz Temišvara donoseći sa sobom rukopis svoga rječnika koji je radio 1637 godinu dana u Rimu i 1637–1645 devet godina u Temišvaru a koji je i izdan kao *Blago jezika slovinskoga ili slovník* godine 1651 (Levakovićeva recenzija iz 23. lipnja 1646, naslov je trebao glasiti *Blago ili slovník jezika slovinskoga*, tiskan je od ožujka 1648 u Loretu a dotiskan u Ankoni 1651).

5.8. Rječnik je došao u Dubrovnik iza smrti Bartola Kašića 1650, a najvjerojatnije je da ga je u Dubrovnik iz Rima donio Dubrovčanin Đuro Matijašević (1670–1728), član Akademije dokonijeh u Dubrovniku i poznati leksikograf. U Samostan Franjevaca u Dubrovniku došao je iza ukidanja isusovačkoga reda godine 1773.

5.9. U zaključnom dijelu ove rasprave potrebno je ipak postaviti i pitanje autorstva rječnika premda je ono metodski i dosada dosta dobro rješavano (tj. da je rkp. 194 siguran autograf samoga Bartola Kašića). Ipak jedna činjenica na koju smo mi upozorili traži da ovo pitanje i ovdje prodiskutiramo. Ako je B. Kašić tako reći do svoje smrti unosio one umetke u djelo, kako to da se nije dosjetio da riječi iz svoje vlastite *Gramatike* (1604) ne ispiše i ne unese ih u rječnik? Tih riječi, gotovo svih, nema ni u prvotnoj redakciji rječnika, ali se ne pojavljuju ni u drugoj redakciji. Ova činjenica svakako traži precizan odgovor. Meni se čini da to treba tumačiti tako da je naš sačuvani rukopis rkp. 194 služio više kao neka bilježnica u koju se doduše od vremena do vremena unose neki dodaci, ali da se nikada nije ozbiljno mislilo da će do njegova objavljivanja doći pa stoga autor nije smatrao potrebnim da izvede bilo kakvo sistematsko ispisivanje riječi iz knjiga, dosljedno ni iz svojih vlastitih djela, dakle ni iz svoje vlastite *Gramatike*. Ovo je za mene jedini mogući odgovor na postavljeno pitanje autorstva ovoga djela a u

vezi s činjenicom koju tretiram i gore u 3.10. Namjena je djela cijelo vrijeme bila ista, usp. 5.4.

6. Prilozi i ponovno o metodi

6.1. Ovdje smo izvršili trostruku tekstološku analizu rukopisnog rječnika rkp. 194 koji se čuva u Franjevačkom samostanu u Dubrovniku. Ponajprije je analiziran rukopis sa stajališta onih riječi koje iz Vrančićeva rječnika nisu unesene u rkp. 194. Nastojali smo odgovoriti na pitanje zašto tih riječi nema u Kašićevu djelu. Zatim smo analizirali rukopis sa stajališta onih riječi koje se u rukopisnom rječniku nalaze ali ih je autor unio iz nekih drugih izvora. Nastojali smo ustanoviti koji su to izvori. Kod toga smo odgovorili na pitanje kada je izvršena abeceda i načinjen čistopis koji danas imamo u tom rukopisu. Potom smo analizirali djelo i sa stajališta onih riječi koje je autor unio naknadno u čistopis djela. Odgovorili smo i na pitanje kada su ovi naknadni umeci, ove interpolacije u djelo izvršene. Kod toga smo dobili i odgovor na pitanje zašto djelo nije izašlo u tisku. Kao dokazni materijal prilažemo tri priloga: Prilog I (natuknice koje autor rkp. 194 nije preuzeo iz Vrančićeva rječnika), Prilog II (natuknice koje autor rkp. 194 unosi mimo Vrančićeva rječnika, kao "nove" natuknice), Prilog III (natuknice koje su naknadno unesene u čistopis rječnika rkp. 194). Ova su nam tri priloga služila u tekstološkoj analizi rukopisnog rječnika rkp. 194, a služit će i dalje za proučavanje naše povijesne leksikografije.

6.2. U zaglavlju naše rasprave ponavljamo i misao iz glave 3.11. o tome da izvori koje daje AR za naše proučavanje i za naše zaključke nisu apsolutno ispisivani ni u cijelosti citirani (pravio se i izbor iz materijala koji je bio na listićima, ispisu) pa bi se kod eventualnog novog zagledanja u te izvore moglo doći i do iznenađujućih rezultata što bi u detaljima moglo alternirati naše dosadašnje zaključke. Mislim ipak, pače uvjeren sam, da do bitnog obrata u vezi s našim zaključcima neće doći ni u tom slučaju. Najbolje bi zaista bilo kada bismo imali izrađene separatne i odjelite autorske rječnike svih naših starih objavljenih knjiga. U tom bismo slučaju zaista mogli s mnogo više sigurnosti govoriti o apsolutnosti naših zaključaka izvedenih u vezi s postanjem i namjenom te autorstvom našeg rukopisnog rječnika rkp. 194. Naša je želja da se u budućnosti i načine takvi separatni autorski rječnici, ali smo čvrsto uvjereni da će i takvi rječnici u glavnim crtama potvrditi ono što smo mi i s ovim skromnijim sredstvima uspjeli utvrditi.

6.3. U zaglavlju naše rasprave je potrebno ponovno govoriti i o metodi koju smo upotrijebili u našem proučavanju a kojom smo dobili navedene rezultate. Naime, ovakvo postanje našeg rukopisnog rječnika rkp. 194 moglo bi se sa stajališta tekstologije analizirati na još jedan način, na način rodoslovnog stabla koji se način kao metoda primjenjuje u proučavanju kada postoji slučaj više sličnih ili djelomično identičnih rukopisa pa se određuju odnosi između njih, pa s time u

vezi postoji osnovni rukopis pa zatim više kopija koje su ili zavisne od autografa ili od neke kopije i slično. Ova metoda u tekstologiji uvijek daje prvorazredne rezultate, pa bi se mogla primijeniti i u našem slučaju. Morali bismo poći od pretpostavke da je prije sadašnjeg rukopisa rkp. 194 postojalo nekoliko kopija u čistopisu na temelju kojih je jedna od njih naš sadašnji rkp. 194 kao jedino sačuvani primjerak. Morali bismo zamisliti da su postojale barem tri kopije u vremenu prije 1648: 1. kopija A koja bi predstavljala čistu kopiju na osnovi Vrančićeva rječnika a koja je trebala biti načinjena oko 1600, odnosno do 1600, 2. kopija B koja bi bila izrađena na osnovi kopije A s dodacima riječi koje su u nju bile unesene do 1617, s time da u toj kopiji još nema naknadnih dodataka i da je tu kopiju koristio Jakov Mikalja za svoj *Rječnik*, 3. kopija–čistopis C koji danas imamo u stanju u kojem se nalazi sadašnji rječnik rkp. 194 u koji su unošene interpolarcije u vremenu od 1633 do 1648. Pretpostavka o postojanju jedne prethodne redakcije (rukopis A) ima prednost što predmijeva da je rječnik–knjižica postojala već 1600 i da prema tome nije sav materijal cijelo vrijeme bio na listićima. U tom slučaju postoji i mogućnost da je tih kopija u obliku čistopisa u “knjižici”–rječniku bilo i više i da su one kolale među isusovačkim učenicima (ili i kod drugih korisnika) kao priručnici za školsko učenje talijanskog jezika. Tako je od kopije A mogla nastati u vremenu oko 1620 nova kopija rječnika–knjižice koja je služila i Jakovu Mikalji (njegova je kopija mogla nastati u vremenu oko 1633, usp. ovdje 5.5. i Prilog IV). Sadašnji rukopis rkp. 194 bio bi predstavljao kopiju B ali s umecima koji sada u njoj postoje. Ovakvo tumačenje postanja našeg rukopisa ne treba značiti da i kopija A nije bila pisana rukom Bartola Kašića kao što je dokazano s druge strane da je sadašnji rkp. 194 Kašićev autograf. Ovo drugo tumačenje postanja rkp. 194 u biti ne mijenja naše prvo tumačenje izneseno naprijed u 5.9. Razlika je jedino u tome što se sada pretpostavlja posebno izrađivanje rječnika u obliku “knjižica” koje su dakako mnogo praktičnije za manipuliranje, za korištenje i prijenos, od kutija s listićima. Za ovaj scenarij nastanka rukopisnog rječnika rkp. 194 u nekom smislu manje govori papirološka analiza vodenih znakova u sadašnjem papiru upotrijebljenom za rkp. 194: papir je iz vremena u rasponu 1487–1599 te 1502–1586 (v. Mustać, str. 436–437, v. gore 5.5. i Prilog IV), ali ne prelazi godine oko 1600. Ali kako je papir u rukopisu rkp. 194 prema našem istraživanju sigurno upotrebljavan i oko 1620 (papir ostaje u upotrebi od vremena proizvodnje do upotrebe u prosjeku 14–90 godina, cf. - *Briquet's OPUSCULA*, Monumenta chartae papyraceae historam illustrantia, IV, Hilversum 1955, str. 235–240, te Th. Gerardy, *Datieren mit Hilfe von Wasserzeichen*, Württemberg 1964.), moguće je da je i za ovaj drugi scenarij postanka našega rječnika jednako dobro korišten.

Prilog I (natuknice koje rkp. 194 nije preuzeo iz Vrančićeva rječnika, ima ih u svemu 795, zajedno sa 150 natuknica iz rekonstruiranog dijela rječnika [tiskano verzalom])

a. rekonstrukcija prvih dviju strana rkp. 194 na osnovi natuknica kojih je rkp. 194 mogao preuzeti iz Vrančića (u rkp. 194 na strani se nalazi 14 natuknica):

AKO	brojenje (rkp. 194 nema ni tal. paralel-
ALI	ni <i>mostra</i>)
AER	brštran (v. <i>barštran</i>)
BABA	brz (v. <i>barz</i>)
BAČVA	brziti (v. <i>barz-</i>)
BADATI	brzo (v. <i>barz-</i>)
BAHAT	brž (v. <i>barž</i>)
BAHATI	brže (v. <i>barže</i>)
BAK	bulta (nema ni <i>bolta</i>)
BAN	buš (lat. <i>buxus</i> , u tal. registru nema
BARBIR	<i>bosso</i>)
BARBORITI	cedula
BARDO	cice (pl. za <i>cica</i>)
BARDOVIT	cokula
BARŠTRAN	cripati ("haurire", nema ni <i>čri-</i>)
BARZ	cukor
BARX (brž bolje)	cvaten
BARZITI	čabar
BARZO	čarovnica (ima <i>-ovnik</i> "magus")
BARŽE (ima s.v. ča barže)	čatra
	čemer
b. abecedni popis riječi (natuknica)	čerga
koje rkp. 194 nije preuzeo iz Vrančića:	česalo
betežan	četirigodišće
bezakonan	četverokolje
bilj (ima <i>bijelj</i>)	četveronog
bisnovati	črev "postol"
bivol (nema ni tal. <i>buffalo</i> , <i>bufalo</i>)	čuvenje "auditus"
bludnica	dabar
božanstvo (ima <i>-astvo</i>)	daća
brboriti (s prve strane)	dalječina (ima <i>-dale-</i>)
brdo (v. <i>bardo</i>)	danas (ima <i>danaska</i>)
brdovit (v. <i>bardo</i>)	DAR (ovdje od <i>dar-derati</i> fali cijela
brod ² "vadum" (rkp. 194 nema ni tal.	strana, trebalo je biti na izbačenim
paralelni <i>tragetto</i> = <i>traghetto</i>)	

str. 23-24, sada praznina,
14 natuknica)

DARDA
DAROVATI
DASKA
DAŠĆICA
DATI
DAVATI
DAVNI
DAVNO
DAŽ
DAŽJITI
DAŽJLIV
DEBEL
DERATI
devedesetkrat
deveti
devetnadeste
devetsto
dijamant
dodavati
dojiti
dokole (ima *dokle*)
domala
dosadljiv
dosadnjivati
dostati
dostegnjače
dostojim (ima Kašić inf. *-jiti*)
drabant
draga "vallis"
dragost
drhat
drhćući
drhtati
drkmar
dronj "turdus"
držan
držati
država
dugovit
dugoživ

dvadeset
dvanjke
dvoj (ima *dvoji*)
dvori (ima *dvor*)
dvornik
fažan
gladovati
glavat
glavan "testone"
gliva "struma"
gnjida
gnjesti
gnojišće
gobino
godir (*kako ~, kadi ~*)
golub
golubinji
goljen
gornji
gorski
govorljiv
gozbina
gravran (nema ni *gauran*)
Grčka zemlja (ima *grčki*)
gresti (ima *gredem*)
griva
grohot
grohotati
grozdje (ima *grozd*)
groziti
grubota
gruda
gusa
gusinica
HIMBA (ovdje iz Vr. ispuštena čitava
linija od *himba* do *hrabren*, 27
natuknica)
HIMBEN
HIMBENIK
HINAC
HIP
HIT

HITAR	jiliš (ima <i>jizbina</i> iz Vr.: <i>jizbine</i> , 2x)
HITATI	jimenovan (nema ni <i>imenovan</i>)
HITRITI	jiskanje
HITRO	jiskati
HITROST	jistini
HITROVANJE	jisto
HIŽA	još
HLAČA	jubiti
HLEPENJE	kakono
HLJIB	kal
HOBOTNICA	kamata
HOD	kamenje
HODITI	kamilja (nema ni <i>deva</i>)
HOĐENJE	kanta
HOR	kapati (ima <i>kapljati</i>)
HOTE	karkaš
HOTEĆI	karljiv
HOTENJE	karta
HOTITI	kasnost
HOTNICA (nema ni <i>bludnica</i>)	kastel
HRABREN	kavad
hropsti	kazalo
hvast	kazovati
iako	klapati
igra (Vr. <i>gigra</i> i <i>gyigra</i> , ima <i>igrati</i>)	klasti
ispovidati (se) (ima <i>-viditi</i>)	klin
ispriščiti	klišće
isto	kloštar
izbor	ključanica
izrnuti	kljuka
izvanji	knjižice
jabučica	kola
jaje	kolajna
jamčiti (ima <i>jamositi se</i>)	kolikrat
jarac "hordeum" (ima s. v. <i>ječmen</i> ~)	koliba
jaram	kolince
jati "capere"	kolobarić
jeda	komora
jednorodeći (ima <i>-dino-</i>)	komornik
jela	konoplje
jidenje	konjic
jigra (ni <i>igra</i>)	konjik

kopica
 kopun
 korda
 kos
 kosa^{1/2}
 kositi
 kostanj
 košara
 košic
 kovač
 kovčeg
 kozar
 kožan
 kraft
 krajač
 krajina
 krajni
 kraljica
 kraljevati
 krasta
 kravica
 krivina
 krivorotiti
 krmitelj
 kromiti
 krotak
 krov
 krš
 krug
 kruna
 kruniti
 krvnik
 kučica
 kuhan
 KUHAR (od *kuhar-lahkota*, 2 strane
 ispuštene, 25 natuknica)
 KUHATI
 KUHINJA
 KUKAVICA
 KUKOLJ
 KUNA
 KUNAC

KUNICA
 KUNJA
 KUP
 KUPA
 KUPELJ
 KUPICA
 KUPINA
 KUPITI^{1/2}
 KUPOVANJE
 KUPUS
 KURBA
 KUS
 KUŠAV
 KUŠANJE
 KUŠATI
 KUT
 KUŽAN
 KVAR
 LAHKOTA (ima *-oča*)
 lakomija (ima *-komost*)
 laluka (nema ni *laloka*)
 lanča
 lastovica
 laščati se
 lefanji
 librica (ima *libra*)
 lik
 lipa
 lipota
 list¹ (*verni list*)
 list²
 liva
 lončar
 lupešljiv
 ljubeznivo (ima *-iv*)
 ljubiti (ni *ju-*)
 ljubovnik (ni *ju-*)
 ljuščiti
 ljut
 mahalo (ima *muhalo*)
 mah (ima *zali mah*)
 malin (ima *mli-*)

malinar (ima <i>mli-</i>)	NARAV
mariti (<i>ne ~</i>)	NAREDAN
matica	NAREDITI
mil	NAREĐEN
mirisati	NAREĐENJE
miti	naresiti (on <i>narešiti</i>)
mudrost	natkvičen
munja (on <i>manja</i> , tisk. greška)	natopiti
murka	nečistoća
mužeći (on samo <i>muški</i>)	neharstvo
muževlji (on samo <i>muški</i>)	neobičan
nad	neoružan
nagal	neoženjen
nagibati se	neplemenit
nagnut	nesomanj (nema ni <i>nepoman</i>)
najbolji	nešpulja
najdoljni	nevera (nema ni <i>nevira</i>)
najgornji	neviđen
najmanji	nevistica
najunutarnji	ni
najveći	nigda
najviši	ništo (on <i>ništa</i>)
najzadnji	nižnji
NAKOV (natuknice <i>nakov-narestenje</i> ispuštene, 2 strane, 24 natuknice)	no
NAMISNIK	novina
NAMISTITI	njidro (on <i>seno = krilo</i>)
NAMOTAVATI	obala (on <i>obvala</i>)
NANUKATI	obitati (on <i>-tovati</i>)
NAPAST	objiden
NAPOKON	oblok
NAPOKONJI	oboj
NAPOL	obratljiv (on <i>obrljiv</i>)
NAPREĆI	ociren
NAPRAVITI	ockvrniti (ima <i>oskurnjen</i>)
NAPRID	octen
NAPRIDA	octiti
NAPRIDAK	očast (on ima <i>okast, očat</i>)
NAPRŠNJAK	očak
NAPRUDITI	očas
NAPULNITI	odapriti
NAPUNITI	odati (nema ni <i>udati</i> , ali ima <i>udan</i> "maritato")

odbiga	paka
odleteti	palac (on <i>polaz</i>)
odlučenje	palma
odonde	pametiti
odvit	pard
odvrnut	pargamina (nema ni <i>perg-</i>)
odvući	pasti ² "pabulari"
oholija (on ima <i>-lost</i>)	pastirski
okrepeniti	pastuh (ima <i>-zduh</i>)
okrug	pečatiti
okruženje	peharnik
okusenje	perje
omehčati	peti ¹ "cantare"
omelan	peti ² "quintus"
on (on ima <i>onī</i>)	pijaca (nema ni <i>pjaca</i>)
opačan	pilica
općeno	piliti
opeta (ima <i>opet</i>)	pinezljiv
opitovanje "pitanje"	pisan "carmen"
opovist "omen"	pisnik "poeta" (ima <i>pisnik</i> "notaro")
oprašati	piščiv
opsluževnik (ima <i>opslužitelj</i>)	pišice
osinj "umbra"	plasta (on <i>plasta</i>)
osinjan (ima <i>-njen</i>)	platno
oskorežan	plav ² "coelureus" (Vr. iza <i>caepe</i>)
oskоруšna (ima <i>-šva</i>)	plesati "plaudere"
oskvrniti	plišniv
oskvrnuti	plodnost
oslobodnik	pljuska
ostalo	pljuvati
ostan	pljuvotina
osvetiti	počekanje
ošit	počekati
ošljebad	pogibil
oštriga	poglavnik (ima <i>-uni</i>)
oštro	pogled
otrok	pogleda
otruhliti	pojti
ovaj (on <i>ovī</i>)	pokle
ovas	pokućstvo
ovo	poldrugi
padnuti	položen

položenje
 poluga
 pomalo
 pomanjiti (ima *-maliti*)
 ponovljenje
 ponuđen
 pooloviti
 popadavac
 popeliti se
 popelj
 poplemeniti
 porat
 porukovati
 posijati
 poskok
 poslenik "famulus" (ima *poslenik*
 "magarac")
 poslovati
 posuditi
 posvećenje
 poštovanje
 potiti se
 potole
 potpirati (ima *potpriti*)
 potvrđen
 potvrđevati
 potvoriti
 povadati se (ima Kašić ali kao
pojadati se, usp. 3.4., broj 32, i 3.9)
 poval
 povraćanje
 povraznik
 pradiđ
 praskva
 praz (on *pras*)
 prem (on *premda*)
 premalitje (ima *prim-*)
 preslica
 prespametani (Kašić ima *besp-*)
 pribil
 pribiga
 prihoditi

pripasti
 prisan
 priseći
 prisega
 prisnac
 pristojati (on prez.)
 pritnje
 privrći se
 prociniti
 prodajući
 produžiti
 prognanje
 prominući
 prosjak
 prošćenje
 prošenje
 protiran
 prsine (on *-sive*)
 pruditi
 prvanji
 pucanje
 pustoša (on *-stoja*)
 RABA (od *raba-rasap* nije uneseno 17
 natuknica, dakle fali jedna strana)
 RABITI
 RABOTA
 RABOTAN
 RABOTNIK
 RAČITI (*ne ~*)
 RADA
 RADOŠT
 RADOVANJE
 RADOVATI SE
 RAJ
 RAK
 RALO
 RAME
 RANA
 RANITI
 RANO
 RASAP
 raskoša

raskrižje	rt
rasokast	ručiti se
rasrđen (on inf.)	rukovet
rasvitje	runja
raščiniti	rvalo
RAT ^{1/2} (od <i>rat-razlučiti</i> fali 22 natuknice, vjerojatno jedna strana)	rvanje
RAVAN	rvati
RAVNATI	rž
RAVNICA	ržati
RAZAPRATI	saje
RAZASTAVITI	salnitar
RAZASTRTI	samostril
RAZBIJATI	saroksa
RAZBIJENJE	satresti (ima <i>stresti</i>)
RAZBIRATI	scati
RAZBITI	se
RAZBLUDE	sebar
RAZBOJNIK	segagodišnji (ima <i>sega</i>)
RAZBOR	shabiti
RAZBORIT	sičan (ni <i>-čen</i>)
RAZDILITI	sigati
RAZDILJENJE	silan
RAZGLASITI	sirišće
RAZGLASNIK	sjednačiti
RAZGOVARATI SE	skaredan
RAZGOVORAN	skitati "porrigere"
RAZLIKA (on <i>-luka</i>)	skladnoglasje
RAZLUČITI	skoro
raž	skorovaža (ima <i>-vača</i>)
ražanj	skrban
rđa	skula
reći	skular
remen	skupo
rigati (on tiskarsku grešku prenio kao <i>KIGATI</i>)	slab
ritati	slavulja
robinja	slina
robiti	sliv "coluber"
rodnost	smetje "purgamentum"
rog	sminstvo
roža (ima <i>ru-</i>)	smiran
	smol "fuscus"
	snažno

snop ² "sinapi" (?)	širalj
sočan	širina
sohe	škatulja
sojka	škopac
sopstvo	škornjača (ima <i>žaba</i> ~)
spravan	škorovača (ima <i>skorovaža</i>)
srati	škorpio
sržba	škrinja (ima <i>skrinja</i>)
staklen	škripanja
staroselac	škripati
stegno	škulja
stolica	špilja
strana	špot
strgati	šprljast (ima <i>sp-</i>)
stric	štala
striha	štrkan
stroj	štrkati
strug	šurla (ima <i>surla</i>)
studeno	švenak
stupati	ta (jisti)
sumljivo	tabor
suprot	takoli
sužanjstvo	tarna kuća
svičnica	tisk "praelum"
svinjski	tišćati
svitak	tobože
svitar	torkul (ima za to <i>trusk</i>)
svitovni "mundanus"	trbuh
svrdal	trgovati
šababa (ima samo <i>sadid</i> , čitaj <i>šadid</i> , u obratu i <i>šababa</i>)	tribovati (ima <i>tribuje</i>)
šafran	trošiti
šakrištija	trpko (treba biti <i>trpak</i>)
šćitak	trumbita
šegljiv	tu
šereg	tujin
šesti	tumač
šestkrat	tustiti
šesto	ugljen
šeststo	ugljenar
šezdesetkrat	ugorka
šimla	uhićen
	uhitnući

ukinuti se
 ukriviti
 unutra (ima *-tra*)
 ura
 ushraniti
 usnažen
 usnažiti
 ustaniti "hospitari"
 ustrojci
 uštrojki
 ušce
 uškopljen
 utaženje
 util
 utoka
 utroba
 utrobica
 uzbučiti
 uzidati
 uzljiv
 uzrestal
 uživanje
 valan (*valni*)
 vapaj
 varovati
 vaš
 večera "coena"
 večé "magis"
 vedrina
 vedriti se
 vedriv
 vedro
 veledušni
 veličanstvo
 veličina
 velikomožan
 velikomožanstvo
 veliti
 velmi
 ven "van" (ima *van*)
 venac (nema ni *vinac*)
 venčati (nema ni *vinčati*)

verni (list)
 vezanje
 vi
 vidra
 vikuvičnost
 vinan "vinolentus"
 vir
 viseći (ima *višeći*)
 više "super"
 vitrić
 viverica
 vlasast
 vlasat
 vlažan
 voće (*vrtal od ~a*)
 vod
 vodan
 vojevanje
 vojnički
 vojvoda
 voliti (*ne ~*)
 vonjanje
 voščiti
 voz
 vrčina
 vrediti
 vređenje
 vrlo
 vrst (ima *-ta*)
 vrša
 vršak
 vršiti
 vukodlak
 zabljenje
 zahod ("latrina" i *svita ~*)
 zaklati
 zaminiti
 zaujeti
 zapustiti
 zapušćen
 zavidan
 zavidost

zijati
znamenovan (ima *zla-*)
zločest
zloglasiti
znoj
znojiti

zravnati
zrcalo
zvan "invitatus"
žamoriti
željan (ima *željen*)
žuč

Prilog II (natuknice koje je autor rkp. 194 unio u rječnik a nije ih imao u Vrančićevu rječniku, u svemu ih ima 894; N označuje natuknice naknadno unesene, interpolirane u čistopis rukopisnog rječnika)

<i>bazg</i>	<i>britko</i>	<i>čtenje</i>
<i>bazgovina</i>	<i>bučanje</i>	<i>čto</i>
<i>Beč</i>	<i>budući</i>	<i>čujem</i>
<i>bespametan</i> (za u Vr. <i>pres-</i>)	<i>bura</i>	<i>čuti</i>
<i>bespametno</i>	N <i>burak</i> (sax, sac, burak "urina" (un- eseno naknadno, što se dokazuje i time da ga u Mikaljinu rječniku nema, v. ovdje 4.15.)	<i>čučenje</i>
<i>bespristanka</i>		<i>čutiti</i>
<i>bijedno</i>		<i>dahnuti</i>
<i>bijeliti</i>		<i>dalečina</i> (Vr. -lje-)
<i>bikar</i>		<i>danaska</i>
<i>biskupija</i>	<i>car</i>	<i>derem</i>
<i>biskupski</i>	<i>cesarov</i>	<i>devetkrat</i>
<i>bisno</i>	<i>cesarstvo</i>	<i>devetoč</i>
N <i>blagost</i>	N <i>cinjen</i>	<i>dičiti se</i> (U)
<i>blagovito</i>	<i>crikvina</i>	<i>dijak/djak</i>
<i>bližje</i>	<i>časni</i>	N <i>dilovati</i>
<i>bludno</i>	<i>česa</i>	<i>ditinji</i>
<i>Bnečanin</i>	<i>četurtak</i> (U)	<i>divički</i>
<i>bnetiški</i>	<i>čir</i>	<i>divojka</i>
N <i>bogoslovac</i>	<i>čisto</i> (U)	<i>dohititi</i>
<i>bolest</i>	<i>čitovato</i>	<i>dolama</i>
<i>bos</i>	<i>član</i>	<i>doma</i>
<i>bosti se</i>	<i>človičanski</i>	<i>dondi</i>
<i>božji</i> (IC)	<i>človički</i> (adj., adv.)	<i>doniti</i>
<i>braća</i>	<i>črčak</i>	<i>donositi</i>
<i>brez</i>	<i>črčem</i>	N <i>dopovidati</i>
		<i>dosegnuti</i>

<i>dostojiti</i> (Vr. samo <i>dos-</i> <i>tojim</i>)	<i>hrvacki</i>	<i>izvoditi</i>
<i>dovedem</i>	<i>Hrvat</i>	<i>izvrći</i>
<i>dovesti</i>	<i>hrvatski</i>	<i>izvrstiti</i>
<i>drugovlja</i>	<i>hudoba</i>	<i>izvržen</i>
N <i>družina</i>	<i>Hvar</i>	<i>izvučen</i>
N <i>dubim</i>	<i>idem</i>	<i>jačmik, ječnik</i> (Vr. <i>ječmen jarac</i>)
<i>duboko</i>	<i>igrati</i> (Vr. <i>ji-</i>)	<i>Jadrij</i>
N <i>dugovati</i>	<i>il, ili, iliti</i>	N <i>jako</i> "kao, come"
<i>duhati</i>	<i>imenujem</i> (Vr. samo <i>jimenovati i</i> <i>jimenovan</i>)	<i>Jakov</i>
N <i>dvojak</i>	<i>imiti</i> (Vr. <i>jimati</i>)	<i>jamositi se</i> "jamčiti" (usp. naprijed 5.2)
<i>dvojstruk</i> (Vr. <i>duostruk</i>)	<i>inaki</i> (Vr. samo <i>jinako</i>)	<i>jaoh</i> (Vr. u U <i>jao</i>)
<i>eno</i>	<i>inako</i> (Vr. <i>ji-</i>)	<i>ječ</i> "gemito"
<i>eretičaski</i>	<i>inamo</i> (Vr. <i>ji-</i>)	<i>ječmik, v. jačmik</i>
<i>eretik</i>	<i>ini</i> (Vr. <i>ji-</i>)	<i>jednokast</i>
<i>ganuti</i>	N <i>iskra</i> (Vr. <i>gizkra, U</i> <i>Gizkra</i>)	<i>jesam</i> (ima: <i>biti</i>)
<i>gasiti</i>	N <i>ispoviditi</i> (Vr. <i>-dati</i>)	<i>jež</i>
<i>gaziti</i> (U)	N <i>ispovidnik</i>	<i>jidem</i> "mangio"
<i>gdi</i>	N <i>ispovist</i>	N <i>judejski</i>
<i>gdigodir</i>	<i>istančiti</i> (Vr. <i>-čati</i>)	<i>junački</i>
<i>gidia</i>	<i>isteći</i>	<i>junak</i>
<i>gizdavi</i>	<i>isti</i> (Vr. <i>ji-</i>)	<i>Juraj</i>
<i>gladan</i>	<i>ističem</i>	<i>jure</i> "već"
<i>glas</i> "klas"	<i>istina</i> (Vr. <i>ji-</i>)	<i>jutarnja</i> "matutin"
<i>glasje</i> "klasje"	<i>istini</i> (Vr. samo <i>jistinan</i>)	<i>jutarnji</i>
<i>glavoč</i>	<i>istući</i>	<i>kadano</i> (<i>kad, kada,</i> <i>kadano</i>)
<i>gnojiti</i>	<i>istumačen</i>	<i>kadihoćeš</i>
<i>godina</i>	<i>istumačiti</i>	<i>kadulja</i>
<i>goniti</i>	<i>Isukrst</i> (IC)	<i>kajem se</i>
<i>gotovati</i> (Vr. <i>-iti</i>)	<i>Isus</i> (IC)	<i>kajući se</i>
<i>gouno</i>	<i>Isusov</i>	<i>kapljati</i>
<i>grbav</i> (Vr. ima <i>grba</i>)	<i>išćećen</i> (Vr. <i>iščetiti</i>)	<i>karanje</i>
<i>grčki</i> (Vr. <i>-čka zemlja</i>)	<i>Ivan</i>	<i>kažem</i>
<i>gredem vel grem</i>	<i>izagnati</i>	<i>kažući</i>
"vengo" (Vr. samo: <i>eo</i> = <i>gredem</i>)	<i>izriti</i> "izreći"	<i>kika</i>
<i>grem, v. gredem</i>	<i>izrvati</i>	<i>kila</i>
<i>grliti</i>	<i>izuven</i>	<i>kilav</i>
<i>grljenje</i>	<i>izvađen</i>	N <i>kitje</i> (pl. za <i>kita</i>)
<i>haljina</i>	<i>izvan</i>	<i>klanjam se</i>
<i>haptovina</i>	<i>izveden</i>	<i>knežji</i>
<i>hranjen</i>		

N knjigar	<i>listak</i>	N načel "načelo" (Vr. nema načelo)
kokot (Vr. <i>peteh</i> , rkp. 194 ima i <i>peteh</i> = <i>gallo</i>)	<i>ločika</i>	<i>načiniti</i>
<i>konoba</i>	<i>lomiti</i>	<i>načinjen</i>
<i>kopir</i>	<i>lowljen</i>	<i>načinjenje</i>
<i>korenje</i>	<i>ložnica (loža, ložnica)</i>	<i>najdem</i>
<i>kotigar</i> (Vr. <i>-tižar</i>)	<i>lučac "selvetta"</i>	<i>narešiti</i> (Vr. <i>narešen</i>)
<i>Kotor</i>	<i>lupati</i>	<i>nariječati se</i> "professare, far professione"
<i>kozlič</i>	<i>lupljen "percosso"</i>	<i>nasićen</i>
<i>kozljiv</i> (Vr. <i>-zji</i>)	<i>ljubezniv</i> (Vr. nema adj., ima adv.)	N <i>naslide</i>
<i>kranjac</i>	<i>ljubljen "amato" (Vr. "amabilis")</i>	N <i>našćesrce</i>
<i>kratiti</i>	<i>ljudi</i>	<i>naučenje</i>
<i>kravosac</i>	<i>mahnit</i>	<i>nauditi</i>
<i>krcan</i>	<i>majka</i>	<i>navrime</i>
<i>krcati</i>	N <i>majstor</i> (Vr. <i>meštar</i>)	<i>nebog</i>
<i>kričati</i>	<i>mastiti</i>	N <i>neću, neć</i> "non voglio, non vuoi"
N <i>kripko</i>	<i>mečiti</i>	<i>nehajati</i> (Vr. s. v. <i>haj-</i>)
<i>kripostan</i>	<i>meja</i> (Vr. samo <i>mejašnik, mejaš</i>)	<i>nehotiti</i> (Vr. s. v. <i>hot-</i>)
N <i>kristjanin</i>	<i>mičem</i>	<i>neizmirni</i>
N <i>kristjanski</i>	<i>mičući</i>	<i>neka</i>
N <i>kriti</i>	<i>Mihovil</i>	<i>nemariti</i> (Vr. s. v. <i>mar-</i>)
<i>krivo</i>	<i>mimohoditi</i>	<i>neufati</i> (Vr. ima s. v. <i>ufati</i>)
<i>kropljen</i>	<i>miniti</i>	<i>neufati se</i> (Vr. ima s. v. <i>ufati</i>)
<i>kroz</i>	N <i>minuti</i>	<i>neumiti</i> (Vr. ima s. v. <i>umiti</i>)
<i>krpiti</i> (Vr. <i>-ati</i>)	<i>mir "zid"</i>	N <i>nevoljan</i>
<i>krstjanin</i>	<i>misal</i>	<i>nevoljiti</i> (Vr. <i>ne voliti</i>)
<i>krstjanski</i>	<i>mlin</i> (Vr. <i>malin</i>)	<i>nijedan</i> (Vr. nema ni s. v. <i>jedan</i>)
<i>krstjen</i>	<i>mlinar</i> (Vr. <i>malinar</i>)	<i>niže</i>
<i>krstjenje</i>	<i>mnogokrat</i>	N <i>nočas</i>
<i>krut</i>	<i>momak</i>	<i>obećanje</i>
<i>kvočka</i>	N <i>morem</i> (Vr. <i>moğu</i>)	N <i>obedvi</i>
<i>labud</i> (Vr. <i>le-</i>)	<i>možem</i> (Vr. <i>moğu</i>)	<i>običan</i>
<i>lajem</i>	<i>mrači se</i>	N <i>običati</i>
<i>lakomost</i>	<i>mrem</i>	<i>obidovati</i> (Vr. <i>-dvati</i>)
<i>lažem</i>	<i>mriti</i>	<i>obidujem</i>
<i>libar "knjiga"</i>	<i>mrziti</i>	<i>obju</i>
<i>libra</i> (Vr. <i>librica</i>)	<i>mučen</i>	
<i>ličenje "medicamento"</i>	N <i>mučim "šutim"</i>	
N <i>liječiti</i> (<i>ličiti, liječiti</i>)	<i>muhalo</i> (Vr. <i>ma-</i>)	
N <i>liječnik</i> (<i>likar, liječnik</i>)	<i>muna "majmun"</i>	
<i>limun</i>		

<i>obitanje</i>	<i>okrugal</i>	<i>padati</i> (Vr. <i>pasti</i> , <i>pad-</i> <i>nuti</i>)
N <i>obitil</i> "robba"	<i>okrunjenje</i>	<i>padeći</i>
<i>obitovati</i>	<i>okružen</i>	<i>padi</i>
<i>oblačiti se</i>	<i>okružiti</i>	<i>padoh</i>
N <i>oblidujem</i>	N <i>okušam</i>	<i>palitkovati</i>
N <i>obrnuti</i>	<i>okušenje</i> (Vr. <i>-senje</i>)	<i>pao sam</i>
N <i>obrljiv</i> (Vr. <i>-brat-</i> za <i>-bart-</i> , usp. naprijed 4.11)	<i>omekšan</i>	<i>parip</i> (U)
<i>obuća</i>	<i>omraziti</i>	<i>paučina</i> (Vr. samo <i>pauk</i>)
<i>obukoh</i> , <i>obuče</i> "vestii, <i>-isti</i>)	<i>ončas</i>	<i>pečurka</i> (Vr. <i>-urva</i>)
N <i>obukujem</i> "vesto"	<i>opatija</i> (<i>opat</i> , <i>opatija</i>)	<i>pestan</i> "battuto con <i>pugni</i> "
<i>obustaviti</i>	<i>opatica</i> (U)	<i>pestanje</i>
<i>obvežujem</i>	<i>ophititi</i>	<i>pestati</i>
<i>očce</i> (Vr. <i>ošce</i>)	<i>ophoditi</i> (Vr. <i>ophadati</i>)	<i>pestati se</i>
<i>očeni</i> "paterno"	<i>opijen</i> (Vr. <i>opojen</i> "potus")	<i>petak</i> (U)
N <i>očevi</i> "paterno"	<i>opklada</i>	<i>pihati</i> "rifiatore" (Vr. samo <i>pihanje</i>)
N <i>očitujem</i>	<i>opkladiti se</i>	<i>pio sam</i>
<i>odagnuh</i>	<i>opklađenje</i>	<i>pile</i> (Vr. <i>piplić</i>)
N <i>odbavljam</i> "io libero"	<i>opojiti</i> (Vr. samo <i>opojen</i>)	<i>pirovati</i> (Vr. samo <i>pir</i>)
<i>odbijenje</i> (Vr. <i>-itje</i>)	N <i>opsiniti</i> "adombrare"	<i>piskivo</i> (Vr. <i>pischiuo</i> , krivo čitano, za "arenosus", i u Vr. krivo <i>-vo</i> , trebalo je <i>pischiuv</i>)
<i>odbiti</i>	<i>opslužitelj</i> (Vr. <i>-evnik</i>)	<i>pišac</i>
<i>odgnati</i> (Vr. <i>-ganjati</i>)	<i>opslužiti</i>	<i>pišem</i>
N <i>odgovaranje</i>	<i>opstrt</i>	<i>pitanje</i>
<i>odgovarati</i>	<i>opstrti</i>	<i>pjesan</i> (Vr. <i>pisan</i>)
N <i>odijem</i>	<i>opteći</i>	<i>plačem</i>
N <i>odmećati se</i> (Vr. <i>-mitati</i>)	<i>optočiti</i>	<i>pliva</i> "pljeva" (Vr. <i>pljiva</i> "palea", također U)
<i>odmetati</i> (Vr. <i>-mitati</i>)	<i>optrčati</i>	<i>ploča</i> "piastra di pietra"
<i>odmetnuti</i>	N <i>oskurnjen</i> (Vr. <i>ock-</i> <i>urniti</i>)	N <i>plot</i> "carne"
N <i>odnimati se</i>	<i>oslobođen</i>	N <i>plovem</i>
<i>odniti</i> (Vr. <i>-nesti</i>)	<i>ostaci</i> (Vr. <i>-anci</i>)	<i>počnem</i> (Vr. <i>počinjem</i>)
N <i>odnositi</i>	<i>ostali</i> (IC)	<i>podati</i> (Vr. <i>podavati</i> , <i>dati</i> , <i>davati</i>)
<i>odovde</i> (<i>odovude</i> , <i>odovde</i>)	<i>osuđujem</i>	<i>podne</i> (Vr. <i>poldne</i>)
N <i>odrižem</i>	<i>otajstvo</i>	<i>poganin</i> (U)
<i>odsele</i> (<i>odsele</i> , <i>odsle</i>)	<i>otakuplujem</i>	N <i>poganski</i>
<i>odsičeni</i>	<i>otoka</i> (<i>otok</i> , <i>otoka</i>)	
N <i>odsići</i>	<i>otole</i>	
N <i>odvežujem</i>	N <i>otpušćam</i>	
N <i>ograda</i>	<i>otrovati</i> (Vr. <i>otrouan</i>)	
<i>oholost</i> (Vr. <i>-lija</i>)	N <i>oživljujem</i>	
	<i>padajući</i>	

<i>pogaziti</i>	<i>prao sam</i>	<i>prokletje</i> (Vr.
<i>poginuti</i>	<i>pras</i> (Vr. praz)	<i>prokleščina</i>)
<i>poglavni</i> (Vr. <i>poglaviti</i>)	<i>pravedno</i>	<i>proliti</i>
<i>pogrđen</i>	<i>pravednost</i> (Vr. samo	<i>prolivati</i>
<i>pojađati se</i> (krivo za	<i>pravedan</i>)	<i>proliven</i>
<i>povađati se</i> u Vr., usp.	<i>prč</i>	<i>prominiv</i>
3.4., br. 32)	<i>prepelica</i> (Vr. <i>plep-</i>)	<i>prominjen</i>
<i>pojiti</i> "pjevati"	<i>pri</i>	<i>promisliti</i>
<i>poklopac</i>	<i>pri, prija, prije</i>	<i>promišljen</i>
N <i>pokostica</i> "paralisia"	<i>pribivalac</i> (Vr. <i>-bivac</i>)	<i>promišljenje</i>
N <i>pokrem</i> "che io copra"	<i>priča</i> (Vr. samo <i>pričica</i>	<i>propadam</i>
<i>pokrivam</i>	"fabula")	<i>propasti</i>
<i>polac</i> (Vr. <i>palac</i>)	<i>prićenje</i>	<i>propet</i> (IC)
<i>pomaliti</i> (Vr. <i>pomanjiti</i>)	<i>prigovor</i>	<i>propeti</i> (IC)
<i>pomena</i>	<i>prijanuti, v. prionuti</i>	<i>propetje</i>
<i>pomenuti</i>	N <i>prijimljen</i>	N <i>propoviditi</i>
<i>pomljiv</i> (<i>pomljiu,</i>	N <i>prikazan</i> "rappresen-	"pubblicare")
<i>pomnjivi, Vr. samo 2x</i>	<i>tato</i> "	<i>proseći</i>
<i>pomnyivu</i>)	<i>prikazanje</i>	<i>prošadši</i>
<i>poniženje</i>	<i>prikažujem / prikazujem</i>	<i>prošah</i> "dimandavo"
<i>popadam</i>	<i>priklasti</i>	<i>prošal</i>
N <i>popadoh</i>	N <i>prikleknuti</i>	<i>prošastje</i>
<i>popasti</i>	<i>prikojutra</i>	N <i>protumačiti</i>
<i>poponiti se</i>	<i>prikrižiti se</i>	<i>prsive</i> (Vr. <i>-ine</i>)
<i>posebi</i>	N <i>prikrstiti se</i>	<i>prsulja</i> (Vr. <i>-ura</i>)
<i>poslenik</i> "magarac"	<i>priličan</i>	<i>psa</i> (gen.)
<i>posluh</i> (Vr. <i>-uv</i>)	<i>prilipak</i>	<i>psić</i>
N <i>posnik</i> "confessore"	<i>prilipljen</i>	<i>psovan</i>
<i>postavljen</i>	<i>primalitje</i> (Vr. <i>prem-</i>)	<i>psovanje</i>
<i>pošadši</i>	<i>prionuti</i> (ima i <i>prijanuti,</i>	<i>psujem</i>
<i>pošal</i> "andato"	Vr. samo <i>prija-</i>)	<i>pučanin</i>
<i>potopiti</i>	<i>pripovidajući</i>	<i>pučanski</i>
<i>potopljen</i>	<i>prišadši</i>	<i>puče</i> "crepò"
<i>potpriti</i> (Vr. <i>-pirati</i>)	<i>prišastje</i>	<i>puče</i> "o popule"
<i>potribuje</i>	<i>priteći</i> "prijeteći"	<i>pučka</i> "puška"
<i>potvoriti</i> (Vr. samo <i>pot-</i>	<i>probuditi</i> "koristiti"	<i>puh</i> "puhanje"
<i>vora, potvornik</i>)	<i>prodajem</i>	<i>puknem</i>
<i>povaliti</i>	<i>prohoditi</i>	<i>pundur</i> "vrsta puža"
N <i>poviditi</i>	<i>proklestvo</i>	<i>pust</i>
N <i>povratiti</i>	<i>prokleti</i> (Vr. samo <i>prok-</i>	<i>pustoja</i> (<i>pustinja, pus-</i>
<i>poznanje</i>	<i>linjati</i>)	<i>toja, za Vr. pustoša</i>)
<i>požrljivac</i>		<i>pušem</i>

<i>puška</i> (ima i <i>pučka</i> , Vr. nema ni <i>puška</i> ni <i>pukša</i> ni <i>bukša</i>)	N <i>skupljenje</i> (nalazi se u naslovu Budinićeve "Sume" iz 1583)	<i>trossiti</i> , Vr. <i>sparsus</i> = <i>Starkan</i>)
<i>put</i> "prema" (nije prenio <i>putem</i> iz Vr.)	<i>sladost</i>	<i>strkati</i> "spargere"
<i>razum</i> (Vr. ima <i>razuman</i> , <i>razumiti</i>)	<i>slali smo</i>	N <i>stumačen</i>
<i>razumen</i> (Vr. <i>-man</i>)	<i>slao sam</i>	<i>stvoren</i> (Vr. <i>stvoritelj</i> , <i>stvoriti</i>)
<i>rečen</i>	<i>slati</i>	<i>stvorenje</i>
<i>redan</i> "ordinato"	<i>slavljen</i>	<i>suknja</i> (U)
<i>redovnik</i>	<i>slovinski</i> (adj., adv.)	<i>sulica</i>
<i>rič</i> (Vr. <i>riji</i>)	<i>složen</i>	<i>surla</i> (Vr. <i>šurla</i>)
<i>ručati</i>	<i>složio sam</i>	<i>svati</i>
<i>rumen</i>	<i>smiješan</i> (<i>šaljiv</i> , <i>smiješan</i>)	<i>sve</i> "tutto"
<i>rusula</i> "ruža"	<i>smim</i>	<i>svejer</i> "sempre" (Vr. <i>semper</i> = <i>vazda</i>)
<i>ruža</i> "vrsta grožđa"	<i>smrsiti</i>	<i>svetac</i> "svetkovina"
<i>sababa</i> (v. <i>sadid</i>)	<i>smršen</i>	<i>sui</i> "tutti"
N <i>sabranje</i> (nalazi se na naslovu Budinićeve "Sume" iz 1583)	<i>smućen</i>	<i>svila</i>
<i>sadid</i> (tako i Vr. ali čitaj <i>šadid</i> i <i>šababa</i>)	<i>smutiti</i>	<i>svitlosati se</i> (Vr. <i>-lasati</i>)
<i>sagrišujem</i>	<i>sočiv</i> (Vr. <i>-vo</i>)	<i>svrha</i>
<i>sahnuti</i>	<i>sočivica</i>	<i>svrhu</i> "iznad"
<i>sajdi</i> "descendi"	N <i>spasenje</i>	<i>svučen</i> "spogliato" (Vr. samo <i>svući</i> "spoliare")
<i>sakriven</i>	N <i>Spasitelj</i>	<i>šaptanje</i>
N <i>savit</i> (Vr. <i>votum</i> = <i>zavit</i> !!) "testamento"	N <i>spasiti</i>	<i>šćeten</i> "oštećen" (Vr. <i>šćeta</i> , <i>išćećen</i> , <i>išćetiti</i>)
N <i>saž/sač</i> , <i>burak</i> (Vr. nema <i>burak</i>)	N <i>spasonosni</i>	<i>šćetiti</i>
<i>sedališće</i> (Vr. <i>sid-</i>)	<i>speći</i>	<i>šćičenje</i>
<i>sega</i> (Vr. samo <i>segagodišnji</i>)	N <i>Split</i>	<i>šćipljen</i> (Vr. <i>šćipati</i>)
<i>sičen</i> "tagliato"	<i>spona</i> (očita greška za <i>sporija</i> u Vr.)	<i>šćiten</i> "štićen", v. <i>šćeten</i>
<i>sić</i>	<i>sprljast</i> (Vr. <i>šp-</i>)	<i>šćititi</i> , v. <i>šćeten</i>
<i>sijući</i>	<i>sramljiv</i> (Vr. <i>sramežljiv</i>)	<i>šćucati</i> (Vr. samo <i>šćucanje</i>)
<i>sino</i> (Vr. samo <i>seno</i>)	<i>sramujem se</i>	<i>šetanje</i>
<i>sipa</i>	<i>sravnati</i>	<i>tabar</i>
N <i>sjever</i> (Vr. <i>siver</i>)	N <i>srđenje</i>	N <i>tamnica</i>
<i>skladno</i>	<i>stačun</i>	N <i>tamnost</i> (<i>tamnost</i> , <i>tminost</i> , <i>tmina</i> , Vr. samo <i>taman</i> , <i>tmina</i>)
<i>skniti</i> "abbadare"	<i>stah</i> , <i>staše</i>	<i>tanaška</i>
	<i>starac</i> (Vr. ima <i>star</i> , <i>stariji</i> , <i>staroselac</i>)	<i>tara</i> "scemamento"
	<i>stavljati</i>	<i>teg</i> "lavoro, opera"
	<i>steći</i>	<i>temeljiti</i>
	<i>stresen</i>	
	<i>strkan</i> "sparso" (Vr. <i>spargere</i> = <i>Starkati</i> ,	

<i>temeljito</i> (Vr. samo <i>temelj, temeljiti</i>)	<i>ukloniti</i>	N <i>uvriti</i> "uzavriti"
<i>teško</i>	<i>ukopan</i>	<i>uzašastje</i>
<i>težem</i> "dilatare"	<i>ukraćen</i> "scortato"	<i>uzbrdo</i>
<i>tiskati</i>	<i>ukratiti</i>	<i>uzdržati se</i>
<i>tko, ka, što</i>	<i>ukređen</i>	<i>uzeti</i>
<i>tminost, v. tamnost</i>	<i>ulaziti</i>	<i>uznesenje</i>
<i>toga cić</i>	<i>uletiti</i>	<i>uzvišenje</i>
<i>tomačiti</i>	<i>uloviti</i>	<i>va</i>
<i>tovar</i>	<i>ulovljen</i>	<i>vad</i> "u had" (Vr. nema ni <i>ad</i> , ni <i>had</i>)
<i>toviti</i>	N <i>umaram</i> "umirem"	<i>vaditi</i>
<i>trčiti</i> "correre"	<i>uminje</i>	N <i>valja</i>
<i>trna</i> "trn"	<i>umirati</i>	<i>vam</i>
<i>trnov</i>	<i>umiti se</i>	<i>vanka</i> (ima i <i>van</i>)
<i>trud</i>	<i>umočen</i>	<i>vaodani</i>
<i>trusk</i> "preša" (Vr. <i>torkul</i>)	<i>umoren</i> "umoran"	<i>vapijem</i>
<i>tuda</i>	<i>umoriti</i> "straccare"	<i>variti</i>
<i>tulp</i> (Vr. <i>tup</i>)	<i>unesti</i>	<i>vazet</i>
<i>tumačen</i>	<i>unositi</i>	<i>vazimam</i> (Vr. <i>vazimati</i>)
<i>tumačitelj</i>	<i>upasti</i>	<i>vazmi</i> "uzmi, nosi"
N <i>Turak</i>	<i>upečen</i> "pečen"	<i>večeras</i>
N <i>Turčin</i>	<i>upeći</i> "rostire"	<i>vedar</i> (Vr. <i>vedrina</i> ,
N <i>turski</i> (adj., adv.)	<i>upitati</i>	<i>vedriti se, vedriv,</i>
<i>tužan</i> (Vr. <i>tužba, tužeći,</i>	<i>uprititi</i> "zaprijetiti"	<i>vedro</i>)
<i>tužiti</i>)	<i>uputiti</i>	<i>velju</i> "velim"
<i>tvorac</i> (Vr. <i>stvoritelj,</i>	<i>uresiti</i>	<i>venčac</i> (Vr. <i>venac</i>)
<i>tvoriti</i>)	<i>urešen</i>	<i>vesliti</i>
<i>turdostano</i>	<i>ushoditi</i>	<i>vičanstvo</i> "vječnost"
<i>uberak</i> (Vr. <i>uborak</i>)	<i>usilovati</i>	<i>viden</i> "veduto"
<i>učen</i>	<i>uskočen</i>	<i>vij</i> "znaj"
N <i>učitelj</i> (Vr. nema ni	<i>uskočiti</i>	<i>vikoviti</i>
lat. <i>natuknice doctor</i>)	<i>uslišan</i>	N <i>vikovnji</i>
<i>učiti se</i>	<i>uslišiti</i>	<i>vira</i> (Vr. sve pod <i>ver-</i>)
<i>udan</i> (Vr. <i>odati</i>)	<i>uši</i> (Vr. samo <i>uho</i>)	<i>virovanje</i>
<i>udariti</i>	<i>utažen</i>	<i>virujem</i>
<i>uditi</i> "nahuditi" (Vr.	<i>uteka</i> "utočište"	<i>vitarljiv</i>
<i>nocere = škoditi</i>)	<i>utišen</i>	<i>viteški</i>
<i>ugašen</i>	<i>utušćen</i> "ingrassato"	<i>vlačiti</i> (dlaku, "spelare")
<i>uginiti</i>	(Vr. samo <i>utustiti</i>)	<i>vladika</i>
<i>ugnut</i>	<i>uvižbati</i>	<i>Vlah</i>
<i>ugrizen</i>	<i>uvriditi</i>	<i>vlastelin</i>
<i>uhabiti</i> "onečistiti"	<i>uvriden</i>	<i>vlaški</i> "latino"
	<i>uvriđenje</i>	

<i>vodeći</i>	<i>zlamenit</i>
<i>voden</i> "inaquato" (Vr. <i>vodan</i>)	<i>zlamenovati</i>
<i>vođen</i>	<i>zlamenje</i>
<i>voj</i> "guerra"	N <i>zovem</i>
<i>vojska</i> (u Vr. u <i>plavojska</i>)	<i>zrak</i> (Vr. <i>zraka</i>)
<i>volić</i> "grmuša"	<i>vizd</i> "zvižduk"
<i>vrug</i>	<i>vizdati</i> (Vr. samo <i>vizdanje</i> "sibilus")
<i>vratarica</i> (Vr. samo <i>uratar</i> , kao služba)	<i>žaktati</i> (Vr. <i>-ht-</i>)
<i>vražiti</i>	<i>žedan</i>
<i>vražji</i>	<i>žep</i> (U)
<i>urgoh</i>	<i>Židovi</i>
<i>urimenit</i>	<i>živili</i> "così viva"
<i>uruljak</i>	<i>žmul</i>
<i>urže</i>	<i>Žudij</i>
<i>uržen</i>	<i>žudijski</i>
<i>zabljen</i> "zaboravljen"	<i>žuk</i> "žukva" (Vr. samo <i>žuka</i>)
<i>zabljiavljenje</i> "zaborav"	
<i>začet</i> (IC)	
<i>Zadar</i>	
<i>zadovoljno</i>	
N <i>zakunem se</i>	
<i>zalimah</i> (Vr. ima s. v. <i>zali mah</i> [upravo: <i>lanugo</i> = <i>Zali-maah</i>])	
N <i>zapoviđeni</i>	
<i>zatisknuti</i>	
<i>zatresti</i>	
<i>zauzeti</i>	
<i>zbuditi</i>	
<i>zbuđen</i>	
<i>zdaleka</i>	
<i>zdoli</i>	
<i>združen</i>	
N <i>držati</i>	
<i>zginuti</i>	
<i>zgoditi se</i>	
<i>zgora</i>	
<i>zguliti</i>	
<i>zlamen</i> (Vr. sve <i>zn-</i>)	

Prilog III (natuknice koje su naknadno unesene kao interpolacija u rkp. 194, ima ih 129, natuknice numerirane 1-46 služe kao sekundarni indikatori u glavi 4.1-15.)

1	blagodarnost, blagodarstvo, <i>blagost</i>	15	mucim "taccio"
2	bogoslovac	16	načel, -la "principio" naschiesarçe "a digiuno"
2a	burak cicch, cichia çerqua, v. çriqua çignen dilovati	17	naslidyè "setta" necchiu, necch "non voglio"
3	dopovidati "nunciare" doscal "venuto" (ubačeno zbog abecede) doiti, dostignuti dosti (ubačeno naknadno, ima Vr.) dostignuti (napomena kao pod <i>dosti</i>) drugovdi	18	nevoglian "afflitto, malenconico" nochias "stanotte"
4	družina dubim	19	obargliv "instabile" (Vrančić volubilis = tal. <i>instabile</i> = obrat- <i>livi</i> , za <i>obart</i> -) obarnuti "convertire" obedvi "ambedue"
5	dugovati "durare"	20	obicati "costumare, solere"
6	dvojak "doppio"	21	obicanye "promissione"
6a	ispoviditi, ispovidnik, ispovist	21a	obitil "robba" obiduyem (uz <i>obidovati</i>) obiyu "d'ambedua"
6b	istina, istini, isti (usp. 4.4. izkra)	22	oblidyuyem "impalidisco" (ima <i>obliditi</i> "impalidire")
7	izkargni	23	obsesti "assediare"
8	izkra	24	obsiçi "troncare intorno"
9	izkusçenye iztucchi kal	25	obsiniti "adombrare" obukoh, -uce "vestii, -stisti"
10	knigar "libraro"	26	obukujem "vesto"
11	kita "ramo"	27	occevi "paterno" (ima i niže dodano: <i>otcevi</i> "paterno")
12	kitye "moltitudine di rami" kripko "fortemente" kristyanin, kristyanski kriti "coprire"	28	ochiuchenye "senso" ochiutiti "sentire" očitujem (ima redovito - <i>ovati</i>) odagnuti (ubacio ispod - <i>gnati</i>) odavna "molto tempo fa"
13	likar, liecnik (naknadno lie- ?) marziti "fastidire"	29	odbavgliam "io libero" odgovaranje (ispod - <i>rati</i>)
14	maystor "maestro" minuti (kao sinonim za <i>miniti</i>) morem "posso"	30	odhod "il partir, ritiramento" odijem "io vešto" (uz redovito <i>oditi</i> "vestire")
		31	odmechiati se "rebellarsi"
		32	odnimati se "scusarsi"

- odnositi "portar via" (ima redovito *odniti* "portar via")
 odpušćam "rimetto, perdono" (uz otprije uneseno *odpustiti*)
 odrižem (nad *odrizati*)
 odsići "tagliar via, troncare"
 odsićni "tagliato via, troncato"
 odvežujem (nad *odvezati*)
 ograda (ima otprije *ograditi*)
 okušam (dodao uz *okusiti*)
 33 osinjen "addottato in figlio" (ispod otprije *osinjen* "ombroso")
 osquargnen "inquinato"
 otcevi "paterno" (v. gore *occevi*)
 oxivgliuyem "vivifico"
 ozat, -zta "aceto" (čini se da je naknadno uneseno)
 plin "bottino" (iznad *pliniti*)
 34 plot "carne" (iznad *plot* "siepe")
 35 plovem (iznad *pluća*) "nato"
 poganski "di pagano" (ispod *poganiti*)
 pogardyen "imbrattato" (ispod *pogarditi* "imbrattare")
 36 pokostica "paralisia"
 37 pokrem (valjda -*kri*-) (uneseno pred *pokruti*)
 pomnjiv (uz otprije *pomljiv*)
 popadoh (uz *popasti*)
 37a posnik "confessore"
 poviditi "dire, manifestare"
 povratiti "rendere"
 38 prihodišće "entrata"
 prikarstiti se "farsi il segno della croce"
 prikazan "rappresentato"
 prikleknuti "inginnochiarsi"
 prikrižiti se "farsi il segno della croce"
 prijmijem "ricevo"
 propoviditi "pubblicare"
 39 protumačiti "tradurre, interpretare"
 razsarditi se "stizzarsi"
 sabrane "somma, raccolta"
 sardienye "sdegno, rabbia"
 40 savit "testamento" (čitaj *zavit*)
 40a skuplienye "somma" (iznad *skupiti* "congregare")
 sna "del sonno" (ima *san*)
 spasenje "salute"
 spasitelj "salvatore"
 spasiti "salvare" (Vrančić: *salvare* "sahraniti")
 41 spasonosni "salutifero"
 Split Spalato città
 42 stumačen "interpretato, tradotto"
 svaršen "finito"
 syeuer "aquilone" (jekavizam)
 tamnica "prigione"
 tamnost, tminost, tminna
 "tenebre, oscurità" (Vrančić samo *tmina*)
 Turak, Turčin, turski (ovo zadnje adj. i adv.)
 učitelj (ucittegl) "dottore" (Vrančić nije imao ni lat. natuknice *doctor*)
 43 umaram (za *umirem*) "muoio (piše *moro*)"
 valja "vale"
 44 vikovni (dodano uz *vikuvičnji*)
 vlastiti (ispod *vlastelin*)
 45 uvriti "decuocere bollendo"
 jako "come"
 yudeyski
 zakunem (iznad *zaklinat*)
 zapoviđeni (uz *povidati*)
 46 zdaržati "contenere"
 zovem "chiamo"

Prilog IV:

Odnos Kašićeva rječnika, rukopisnog rječnika rkp. 194 i Mikaljina Rječnika iz 1651

1. Budući da se ovisnost Mikaljina rječnika iz 1651 o Kašićevu Rječniku smatra kao dokazanom (Kašićev Rječnik je po mnogim indicijama sigurno upotrebljavan i od Della Belle i od Stullija), potrebno je ovdje o toj ovisnosti nešto reći i u vezi s našim primarnim i sekundarnim indikatorima koji sigurno mogu nešto kazati i o vezama Mikaljina Rječnika s Rječnikom Bartola Kašića (za odnose u vezi sa "sablaznjivim" riječima usp. naprijed notu uz 2.2., F). Tu smo ustanovili da i kod primarnih indikatora kao i kod sekundarnih postoji neka podjela, i to tako da neke riječi iz primarnih Mikalja ima, a neke nema, jednako tako i u slučaju sekundarnih indikatora. Za sekundarne indikatore sam već prije rekao (v. gore glava 4.15. i 5.5.) da njihovo pomanjkanje u Mikaljinu rječniku dokazuje da su oni uneseni u rukopis naknadno iza kako je Mikalja jednu kopiju rječnika imao priliku koristiti.
2. Ovdje dajem sve takve sekundarne indikatore koje Mikalja nije unio u svoj rječnik: *burak*, *dugovati*, *dvojak* (ima *dvojci*), *iskarnji*, *kitje*, *načelo*, *naslidje*, *obarljiv*, *oblidovati* (ima *obliditi*), *opsesti*, *obukovati*, *othod*, *odmećati se*, *odnimati se* "scusarse" (ima *odnimati* "uzimati"), *osinjen* "adoptatus", *plot* "carne", *plovem* (nema *pluti* ni *plovem*), *pokostica*, *pokrem* (nema 1. l. prez. za *pokriti*), *posnik*, *protumačiti*, *spasonosni*, *stumačen* (ni *stom*— što bi bio sistem prema njegovim riječima *istomačiti*), *umaram* (za *umirem*, on ima samo *umirajući* "moribundus", nema inf. *umirati*), *vikovni* (ni *vjek*—, prema nekim njegovim rješenjima za refleks jata), *uvriti*, *zdaržati/zdržati*. Tih sekundarnih indikatora kojih nema u Mikaljinu Rječniku ima 27 na broju.
3. Obrnuto nalazimo u nj 24 sekundarna indikatora koji u Rječniku postoje: *blagost* (čak tri značenja), *bogoslovac*, *dopoviditi* (u Kašića *-dati*), *družina*, *ispoviditi*, *ispovjest*, *ispovjednik*, *iskra* (to i u Vr.), *iskušenje*, *knjigar*, *kita*, *ličnik* "liječnik", *majstor* (ima i *majstorija*, *zanat*, *meštija*), *mućati*, *nevoljan*, *obićati*, *obićanje*, *opsići*, *opsiniti*, *očev* (ima i *očin*), *očućenje*, *odbaviti* (nema *-bavljati*), *prihodišće* (s tumačem *dohodak od blaga*; *prihodišće* je i u Vr.), *zavjet* (i Vr. *zavit*), *skupljenje* (s mnogo značenja). Ove je natuknice imao u Kašićevu Rječniku pa ih je i ubacio (neke je kao što se vidi imao i u Vrančića).
4. Još je kompliciraniji slučaj s primarnim indikatorima. U Mikalje od njih nema 29 na broju: *bućanje* (on ima za to *bućenje*, *bućiti*, nema *bućati*), *čtenje* (on *čtivenje*), *divički* (on samo *divičanski*, *djevičanski*), *drugovlja* (on *-govje*), *lućac* "selvetta" (nema ni *lućac* "archetto"), *lupljen* (on *lu-*

pati, lupanje, lupnuti), *mimohoditi* (on *mimoći*, piše upravo *mimoći*), *nariječati se, obitanje* (ima *obitati*, nema *obitovati* iz Vr.), *okrunjenje* (ima *okruniti, okrunjen, kruniti*), *opslužitelj, opsluževnik, otoka, povadati se* (iz Vr.), *pomena, poslenik* (ni "radnik" ni "magarac"), *požrljivac* (ima *požiravac* i *poždor, proždor, proždirati, proždorac, žderalo, proždrllost, požrlost, proždorstvo, veliko žderanje*, nema *požrljivac, požrlac*, na *požrlac* podsjeća njegov *požrlost*), *prikrižiti* (ima samo *prikrstiti*), *probuditi, pučka* (ima *puscka*), *redan* "ordinato", *rušula* (ima *rusa, ružica*), *skniti, svetac* (ni o čovjeku ni o blagdanu, ima *svetkovina* i *blagdan*), *tabar, tminost* (ima *tamnost*), *tanaška* (nema ni *taracka*), *tara*.

5. Obrnuto od primarnih indikatora u Mikaljinu Rječniku neki i postoje (ima ih 37 na broju): *bespametno* (u Kašića i adj. *bespametan*, koji nema Mikalja, ali ima imenicu *bespametnjak*), *čovječki* (za *človički* u Kašića), *ćučenje, ćutiti, djelovati* (u Kašića *dilovati*), *dolama* (Mikalja i *dolamica*), *ispovjest* (i *ispovjed*), *ispovjednik, istomačiti, istomačen, istomačenje* (Kašić –*tum*–), *jutrnja molitva* (Kašić bez *molitva*), *kravosac, ložnica* (uz *loža*, Kašić ima *loža* iz Vr., te ima *loža, ložnica*), *mimoći* (za *mimohoditi* u Kašića), *momak, muna* (ima i *muničica*), *naučenje, nebog, očev* (ima i *očin*), *ostaci, otajstvo, pestati, pestanje, prikazanje, prikrstiti* (s tumačem učiniti *križ* [!], nema ni pod *križ* inf. *prikrižiti*), *prominiv, promisliti, promišljen, promišljenje, prošastje, pučanin, pučanski, puška* (ima i *puškar*), *redovnik* (ima i *redovnica*), *tamnost* (nema *tminost*), *teg*.
6. Možemo dakle reći da u odnosu na primarne i sekundarne indikatore koje smo mi upotrijebili za analizu Kašićeva rječnika postoji u Mikalje raskorak u tom smislu da i od prvih postoji grupa koja je unesena i grupa koja nije unesena (grupa I A i I B), tako isto kod sekundarnih indikatora (grupa II A i grupa II B). Za sekundarne indikatore za koje tvrdimo da ih Mikalja uopće nije konzultirao u sadašnjem rukopisnom rkp. 194 moramo misliti da su u Mikaljin Rječnik došli na osnovu bilježenja riječi iz knjiga koje je Mikalja također kao i Kašić imao prilike čitati. To bi bili u slučaju sekundarnih indikatora ovi autori: Budinić 1583, Baraković 1614, Bernardin 1495–1596 (i kasnije), Čubranović 1599, Gradić 1567, Kašić 1623, 1628, 1640, Komulović 1606, Vrančić 1595 (Rječnik) i 1606. Tako možemo riješiti pitanje grupe II B sekundarnih indikatora. To znači da je Mikalja uz kopiju koju je mogao dobiti u Dubrovniku oko 1630 koja je sadržavala materijal Kašićeva *Rječnika* bez naknadnih umetaka pojačavao čitanjem navedenih autora. Tu se dakle nalazi uz osnovni fond iz Vrančićeva Rječnika i naknadno čitanje tog autora (i njegova djela *Život nikoliko izabranih divic* iz 1606).

7. Pitanje primarnih indikatora gotovo je za Mikaljin slučaj teže riješiti. Sigurno je da su sve riječi iz grupe primarnih indikatora postojale u Kašićevu *Rječniku*, a ipak se dogodilo da Mikalja ima samo njih 39, dok je Mikalja načinio neki izbor između tih primarnih indikatora pa je njih 29 izbacio. Kriterij za izbacivanje mogao bi se naći u slijedećim grupama:
- greške koje je smatrao očitim popravio je pa ne unosi *vad*,
  - smatra da ima bolje rješenje u inačicama za *bučanje*, *čtenje*, *divički*, *drugovlja*, *lupljen*, *mimohoditi*, *otoka*, *uteka*, *vruljak*, *voj*, *zvizd*, *zabljuvljenje* i (iz Vr.) *zabljenje* zamjenjuje sa *zaboraviti*, *zabiti*, *zaboravljenje*, *zabitje*,
  - smatrao je odviše dijalektalnim i nepotrebnim riječima *povađati se* (u Kašića čak pogrešno prenijeto kao *pojađati se*), *tvrdostano*, *uhabiti*, *uminje* (v, niže f.), *nariječati se*,
  - ne unosi *okrunjenje* kao glagolsku imenicu, a ima *okruniti*, *okrunjen*, *kruniti*,
  - lučac* u dva neobična značenja ("mali lûk" i "mali lug") činio mu se sumnjiv pa ne unosi ni jedne riječi (prvo je značenje imao i u Vr.),
  - nije jasno jedino zašto je izbačena crkvena riječ *eretik*, *eretičaski*, te *Uznesenje* (Marijino), dok ima *Uzašastje* (nema ni *Vaznesenje* premda ima *vazeti* pod *uzeti*), a i *opslužitelj* (nije jasno zašto je izbacio ovu riječ koja je bila i u Budinića kojeg je sigurno koristio kod sekundarnih indikatora, v. naprijed; isti Budinić je imao i *uminje*, uz Hektorovića, a Mikalja izostavlja obje riječi, i *opslužitelj* i *uminje*) te *opsluževnik* (taj je bio u Vr., pa ga je prenio i Kašić u Rječnik, u Vr. u značenju "administrator", inače i kao "celebrans" i "observator"). Tako smo riješili i pitanje odnosa Mikaljina prema primarnim indikatorima koje smo mi koristili u analizi Kašićeva Rječnika.
8. Završit ću pitanjem nekih etničkih imena, osobnih imena i toponima koji postoje u Kašića pa dosljedno i u Mikalje. U naslovu rječnika stavio je *Blago jezika slovinskoga ili slovník* (trebalo je reći *Blago ili slovník jezika slovinskoga*) pa tako prema Kašiću koji ima *slovinski* u dva značenja "slavone" i adv. "in slavone" on ima (Mikalja, str. 624):
- Slovinac, Dalmatin = Sclavone, Dalmatino = Illyricus, Dalmata.*
Slovinska zemlja = Slavonia, Dalmatia = Illyricum, Dalmatia, Macedonia.
slovinski, od Slovina = sclauonesco = illyricus, dalmaticus.
- Prema Kašiću on ima priličnu amplifikaciju podataka, a time što je Slavene protegao na čitav antički Balkan (gdje je i *Makedonija*) odao je svoje uvjerenje o veličini slavenstva. Pod *slovinski* ima i simpleks *Slovin*.
9. Kašić nije imao bilješke o *Srbima*, ali Mikalja unosi u svoj rječnik i podatak o tome (on je prilični dio života proveo na Balkanu, pa i u Srbiji, te u

Temišvaru u Rumunjskoj):

(str. 592) *Serbska zemlja, Srbska zemlja = Servia = Servia, Rasia.*

Serblji, Srblji = *Serviani = Rasianus, Servianus.*

10. Kašić je unio i podatak o *Hrvatima*, ali minimalan:

hrvatski (harvatski) = Sclavono.

Hrvat (Harvat) = Croato.

Kašić je na unošenje ovog podatka mogao biti potaknut Marulićevim naslovom u *Juditi* (1521, 1522, 1523) a i već tada naširoko poznatom protestantskom književnošću koja o tom etničkom imenu daje zaista dosta informacija (cf. F. Fancev, *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka*, Rad JAZU 212 i 214, 1916, u mene u *RAD JAZU* 376, 1979, str. 159–161). Mikalja ovdje ide putem Kašića ali i ovdje amplificira podatke, čak unoseći i svoje poglede o izgovoru slogotvornog *R* u hrvatskom jeziku (on smatra da je najbolje izgovarati ga bez popratnog vokala, ali ako već netko tako izgovara neka ima pravo i na taj izgovor; svoj slogotvorni *R* on grafički označuje svojim jedinstvenim rješenjem pišući ga *RR*):

(str. 129) *Harvat. Horvat. Vidi hrrivat, alli hervat.*

(str. 129) *hervat: Hrrivat = Croata = Illyricus, Croata.*

hervatia. Hrrivatia zemlja = Croazia = Illyris, Illyricum, Croatia
[Ovdje *-atia* izgovori *-acia*, kao *-ačia* pod *hrr*–].

(str. 134) *hrrivat. Hervat = Croato = Illyricus, Croata.*

hrrivačia. Hervatska zemlja = Croazia = Illyris, Illyricum, Croatia.

Vidi se da Mikalja preuzima osnovni Kašićev podatak o etniku *Hrvat* ali ga je kao što smo istakli za *Slovinac*, i ovdje amplificirao, vjerojatno u vezi sa širom namjenom svoga djela. Uz podatak o kajkavskom i ikavskom izgovoru ovoga imena (*Hervat, Harvat*) unio je i podatak kako ga izgovaraju Mađžari odnosno da postoji i mađžarizam u izgovoru ovoga imena (*Horvat*). Što pak umjesto *Hrvatska* (ima samo u pridjevskom obliku *Hrvatska Zemlja*) unosi oblik *Hrvacija*, meni se čini da je to oblik koji je nastao u Hrvata u Južnoj Italiji odakle je Mikalja rodom, tako što je na osnovni *Hrvat* dodan sufiks koji imamo u talijanskom imenu *Croazia* (i u latinskom *Croatia*).

11. Među etnike pripada i jedan slučaj koji sigurno dokazuje i Kašićevo autorstvo rukopisnog rječnika rkp. 194 i Mikaljinu ovisnost o Kašićevu Rječniku. Radi se o etniku–apelativu *kraginac*, gen. *-grič* (str. 69) u značenju “homo de riviera”. U Vrančićevu Rječniku ova riječ ne postoji, on pod *confinium* ima *krajina*, nema *confinarius*, a pod *ripa* nema *ripuaris*, ni *litoralis*, premda ima *litus = kraj*, te u hrvatskom registru u reprintu nema *krajinac*. Kašić je “izulan” i kao takav zna za pojam “čovjek s obale” pa unosi u rječnik riječ *kranjac* “čovjek s obale u odnosu na čovjeka s otoka”. Ova je riječ nastala od *krajinac* > *krajinac > *kranjac*. Ri-

ječ *krajinac* (akcentat tipa *otàc*) je tvorena prema *krajina*, u Bellinu Rječniku (1728) u značenju "lido, lito, terreno contiguo al mare, ora maritima, riviera, ora". Tako se apelativ *kranjac* izjednačio s etnikom *Kranjac* za lat. *Carniolus*, od *Carni* pl. > (zemlja) *Carnia* > (etnik) *Carnarius, sve za današnju *Kranjsku* u Sloveniji. Mikalja koji nije bio "izulan" našao je tu riječ u Kašičevu *Rječniku* ali ju je protumačio kao etnik u latinskom za *Japod*, u smislu historijske identifikacije koju on često provodi u svom *Rječniku*: (str. 210) *Kragnaç = Craner = Japodes*, vel *Jappes*.

Tu je *Japodes* (sing. *Jappes*) označilo da se radi o *Japodima*, ilirsko-keltskom plemenu koje je nastavalo u odnosu na otoke vis-à-vis Krku, Rabu i Pagu. Istoznačnica u talijanskom jeziku *Craner* (čini se krivo umjesto *Carner*, v. naprijed *Carnarius) je riječ koja u starini Romanima označuje kraj gdje su *Carni*, keltski stanovnici čitavog terena od Like do *Kranjske* u Sloveniji. Odatle će biti i današnji *Kvarner* (s diftongacijom *kuarner), kao i lat. naziv *Carniolia* za *Kranjsku*. Riječ *kranjac* označuje u Lici (cf. AR 5, str. 463) "katolik" kojim imenom pravoslavci uvredljivo označuju nepravoslavce, Hrvate, ali je to naziv koji je nastao od *Kranjac = Carniolus* jer su Slovenci prema pravoslavcima katolici. Sličan uvredljiv naziv, ali sada za pravoslavce, nastao je u Dalmaciji za pravoslavce: *Rćanin = Rćak*. Ovaj je nastao od naziva *Rat* za današnji poluotok Pelješac (< *Rȃtjanin*, *Rȃtjak, u *Rćak* sufiks kao u *Tuzlak*; *Rćanin* je zabilježeno 1109) gdje je bilo pravoslavnog življa koji je preostao iz vremena kada je poluotok pripadao pod srpskog kralja u vremenu 12-13. st. Kasnije je kraj potpao pod Dubrovačku Republiku (godine 1326, kupovina 1333). Za *Rat* veli Mikalja u *Rječniku*: *Rat Stonski, strana zemlje dubrovačke, Punta di Stagno*, cf. njegov *Rječnik* str. 546. Na etničke suprotnosti u vezi s ovim uvredljivim nazivom za pravoslavce sjeća i dubrovačka poslovice *malicija rćanska* (cf. AR 13, 789). Poslije se naziv metatezom mijenja u *Rkać* i *Hrkać* (potvrde u Vuka). Ovog značenja riječi *kranjac = Kranjac* nije preuzeo ni Bella (1728) ni kasniji Stulli (u *Rječosložju* iz 1806). Vjerojatno im se činilo da odviše konkurira značenju *Kranjac = Carniolus* koji unose u svoje rječnike.

12. Ovaj ekskurs na onomastičko polje završit ćemo prikazom Kašičeve onomastike i refleksa njena na onomastiku u Mikaljinu *Rječniku*. Kašić je u *Rječniku* Fausta Vrančića imao veoma mali broj onomastika (osam na broju): *Bneci, Danica, Dunaj, Grčka zemlja, Grk, Latinska zemlja, Nimci, Rim*, u IC *egipatski, Isus Krst, katoličanski, Marija, Pilat, Poncije*. Kašić je preuzeo sve Vrančićeve onomastike osim onih koji se nalaze u IC što ponovo dokazuje da je Kašićev materijal prvotno mehanički iskorišten samo u glavnom dijelu Rječnika Fausta Vrančića te da "Dodaci" nisu

uopće uzimani u rad, a to se dogodilo i s apelativima koji se nalaze u odjeljku "hungarizmi".

13. Kašić dakle ima ove onomastike: *Beč, Bneci, Bnečanin, bnetički, Danica, Dunaj, Grk, grčki, Hrvat, hrvatski, Hvar* (to i u Gramatici 1604), *Isukrst* (bilo i u IC), *Isus, Isusov, Ivan, Jadrij* (u Gram. *Andrij*), *Jakov, judejski, Juraj, kranjac* (Kr- ?), *Kotor, latinski, Mihovil, Mikša* (u Gram.), *Nimac, Rim, slovinski, Split, Turak, Turčin, turski* (i adv.), *Uskok, Vazam, Vlah, vlaški, Zadar, Židovi, Žudij, žudejski* (naprijed *judejski*). U Vrančića je bilo 14 onomastika (zajedno s onima iz IC), Kašić ih ima 34. Uz ove je Kašić imao u *Gramatici* (1604) slijedeće (13 ih je): *Agnija, Bogorodica, Bošnjani, Duško, Gargo, Marko, Mavar, Jura, Jure, Jurjev, paški, Mikša, Petar, Piro, Rimljani, Spasitelj, Šimun*. U svemu ih Kašić ima 47.
14. Kašićevi bi dakle onomastici bili: *Agnija* (Gram.), *Andrij* (Gram., u Rječniku *Jadrij*), *Beč, Bneci, Bnečanin, bnetički, Bogorodica* (Gram.), *Danica, Dunaj, Gargo* (Gram.), *Isukrst, Isus, Isusov* (IC), *Ivan, Jadrij* (Gram. *Andrij*), *Jakov, judejski* (niže *žud-*, *Žid-*), *Jura* (Gram.), *Juraj, Jure* (Gram.), *Jurjev* (Gram.), *Kotor, kranjac* (Kr- u Mikalje), *latinski, Marija* (IC), *Mihovil, Mikša* (Gram.), *Nimac, Petar* (Gram.), *Piro* (Gram.), *Rim* (i Gram.), *Rimljani* (Gram.), *slovinski, Spasitelj* (Gram.), *Turak, Turčin, turski* (u Rječniku "naknadno"), *Uskok, Vazam, Vlah* (i Gram.), *vlaški, Zadar, Židovi* (i Gram.), *žudejski, Žudij*.
15. Prema tome možemo zaključiti da je Mikalja u svom vremenu prije izdanja *Rječnika* 1645 imao u Kašićevu *Rječniku* i u njegovoj *Gramatici* (1604) sve ove onomastike (popis u 14). Evo kako su ovi onomastici zastupani u Mikaljinu *Rječniku* (1651), odnosno koje je od njih preuzeo Mikalja u svoje djelo (citiraju se i tekstualni dodaci uz dotični Mikaljin onomastik):
  1. *Andrij ime čovičje*, 2. *Beč* (ima s. v. *Vienna, Beč*), 3. *Bnetke, Mnetke grad*, 4. *Bnetak, Bnečanin*, 5. *bnetički* "alla veneziana", 6. *Danica*, 7. *Dunav, Dunaj*, 8. *Grčka zemlja, Garci, Grk* (ghrrik !), *grčki* (adv.), 9. *Harvat, Hervat, Horvat, Hrvat* (hrrivat, v. gore 10), *Hervatska zemlja, Hervacija, Hrvacija*, 10. *Hvar*, 11. *Ivan*, 12. *Kranjac*, 13. *Kotor grad u Dalmaciji* (Kašić "isola"), 14. *Latinin, Latinka, Latinska zemlja, latinski* (i adv.: *Latinin* ima i s. v.: *Italija, zemlja latinska, Latini, Talijan, od Italije, na talijansku* (adv.), *na latinsku* (adv.)), 15. *Nijemac, Njemačka zemlja, njemački* (i adv.), 16. *Pag* (nije bilo u Kašića, osim u Gram. *paški*), 17. *Rim grad veliki, Rimljanin, iz Rima, rimski* (na *rimsku*, adv.), 18. *Slovinac, Dalmatin/Slovinska zemlja/slovinski/Slovini* (od *Slovina*), 19. *Spasitelj* (nema Vr., ima Kašić u *Rječniku*), 20. *Spasovdan*, 21. *Turčin, Turkinja, Turska zemlja, turski* (adv.), 22. *Uskok, Pribjeg, Bježalac*,

23. *Vazam, Uskrisenje* (ima i *uskarsnuti, uskrsnuti, uskarsnutje, uskrsnutje*, nema *Uskrs*), 24. *Vlaška zemlja, Morovlaška* (za Rumunjsku !), *vlaški, Vlah, Vlahinja*, 25. *Zadar grad u Dalmaciji, Zadarska zemlja*, 26. *Židovija, Jahudija, Žudija, židovski, od Jahudija, Žudija, Jahudija*.
16. Mikalja nije preuzeo u odnosu na popis Kašićevih onomastika sljedeće: *Agnija* (Gram.), *Bošnjani* (Gram.), *Duško* (Gram.), *Bogorodica* (Gram.), *Gargo* (Gram.), *Isukrst, Isus, Isusov* (sva tri IC), *Jadrij* (ima *Andrij*), *Jakov, judejski, Jura, Juraj, Jure, Jurjev, Marija* (IC), *Marko* (Gram.), *Mavar* (Gram.), *Mihovil, paški* (ima *Pag*, ali nije imao u Kašića, ni u Vrančića), *Petar, Piro* (ova dva u Gram.), *Pilat* (IC), *Poncije* (IC), *Šimun* (Gram.).
17. Analiza Mikaljine onomastike u odnosu na onomastiku Kašića i Vrančića je slijedeća:
- kako kod ispisa riječi iz Vrančića ni Kašić nije u prvotnom mehaničkom ispisu riječi izvršio ispis iz "Dodataka" u Vrančićevu Rječniku (IC, hungarizmi), tako se taj materijal ne nalazi ni u Kašića ni u Mikalje. Kašić nema: *egipatski, Isukrst, katoličanski, Marija, Poncije, Pilat*; Mikalja nema: *Isukrst, Isus, Isusev* (ni pod *Ji-*, ni pod *yi-*, ni pod *Is-*), *Marija, Pilat, Poncije*. U Vr. (IC) je imao i Kašić i Mikalja adj. *katoličanski*, ali ga ne preuzimaju ni Kašić ni Mikalja. Mikalja ima samo *katolik, pravoujernik = cattolico = catholicus*, nema *katoličanski*. Mikalja nema ni adj. *pravoslavan*, nema ni *ortodoksan* (riječ *pravoujernik* je već upotrijebio pod *katolik*), nema ni imenice *pravoslavac*.
  - nije ispisan ni materijal iz *Gramatike* (1604): *Agnija, Bogorodica, Bošnjani, Duško, Gargo, paški, Marko, Mavar, Petar, Piro, Šimun*.
  - od osobnih imena ispuštena su sva osim *Andrija* i *Ivan*: nema u Rječniku *Jakov, Jura, Juraj, Jure, Jurjev, Mihovil*. Zašto je uneseno *Andrija* za *Jandrij/Jadrij* nije mi jasno, ali za ime *Ivan* bi trebalo nešto više reći. Ono se nalazi i u *Gramatici* (1604) i u Kašićevu *Rječniku* a spominje se i u *Konverzacijskom priručniku* (1595), uz *Baro* koje bi se imalo odnositi na *Bartola Kašića* te se može misliti da je postojalo i u *Rječniku* na onom rekonstruiranom dijelu *Rječnika* ispred riječi *baščina* kojom sada počinje rkp. 194 (v. Prilog I). Valja da ga je zbog toga razloga i unio Mikalja u rječnik. Ne zna se ne radi li se o nekom važnom suradniku na Kašićevu pa i na Mikaljinu rječniku. Simptomatično je s druge strane da Mikalja nije unio u rječnik ni Kašićevo ime *Bartol, Baro, Bare, Bartolomej* pa ni svoje osobno ime *Jakov*.
  - uneseni su svi onomastici iz Kašića, dakako bez onih iz IC i iz *Gramatike* (1604), v. gore 13. i 15. Dakako, iz popisa Mikaljinih onomastika gore u točki 13 vidi se opća pojava u Mikaljinu *Rječniku* da on podatke o natuknici amplificira, pa se to dakle dogodilo i u slučaju podataka o ono-

masticima (usp. u t. 15 citirane podatke o *Hrvat*, pa natuknicu *Italija*, *Slovinac* i sl.). Kod nekih onomastika ipak manjka poneka varijanta, tako kod *Turčin* fali oblik iz Kašića *Turak*.

e. nije zaista jasno zašto isusovac i svećenik Mikalja u svoj rječnik nije unio riječi *Marija*, *Bogorodica*, te *Isus*, *Isukrst*. Ovu pojavu moram protumačiti tako da ovaj naš najveći rječnik iz 17. st. nije sistematski izrađivan, tj. da građa za nj nije sistematski sakupljavana i obrađivana. Doduše takva je situacija već postojala u slučaju Vrančićeva pa i u slučaju Kašićeva rječnika (v. gore glava 5.5., 5.6., 5.9.).

18. Moralo bi se zaključiti na osnovi ovakvog stanja ovog rječnika (Mikaljina) da je Mikalja u radu bio u prvom redu zaokupljen poslovima koje je imao u vezi s pastvom i širenjem kršćanstva među Slavenima koji su bili pod turskim gospodstvom te da mu je posao na leksikografiji bio kao neke vrsti "hobi" koji je on obavljao od vremena na vrijeme, u dokolici, čitajući poneku literaturu, odnosno saznavajući tu i tamo iz razgovora za neku riječ, i unoseći na listiće te riječi koje sada vidimo u njegovom *Rječniku*. Kada je godine 1645 Mikalja došao iz Temišvara u Rim, prikupljeni mu se materijal pričinio tako ogromnim da nije mogao ni zamisliti da pristupi nekom većem sistematskom pregledu prikupljene građe, ako ni zbog čega drugog, ono već zbog pomisli na troškove tiska koje bi bilo kakvo veće dodavanje i doradivanje rječnika izazvalo. U lipnju 1646 je Rafael Levaković potpisao pohvalnu recenziju o Mikaljinu *Rječniku* pa se odatle vidi da je Levaković i s ovakvom redakcijom djela bio prezadovoljan (Levakovićeva recenzija na talijanskom jeziku od 23.06.1646. objavljena je i u *Hrvatskom dijalektološkom zborniku*, br. 7, 1985, str. 204).

Literatura:

1. D. Gabrić–Bagarić, *Jezična analiza anonimnog rukopisnog rječnika* "Slovoslovlje dalmatinsko–italijansko", Čakavska rič, Split 1988, br. 2.
2. V. Horvat, *Bartol Kašić kao leksikograf*, u "Editio princeps" Kašićeva rječnika, Zagreb 1990.
3. B. Kašić, *Hrvatsko–talijanski rječnik*, "Editio princeps", priredio V. Horvat, Zagreb 1990.
4. R. Katičić, *Gramatika Bartola Kašića*, Rad JAZU 388, s "registrom" hrvatskih riječi od E. M. Ossadnik, Zagreb 1981.
5. P. Mitrović, *Četiri nepoznata dubrovačka rječnika*, Nastavni vjesnik 17, Zagreb 1909.
6. E. M. Ossadnik, v. R. Katičić.
7. I. Mustač, *Papirološka ekspertiza vodenih znakova u...Rkp. 194*, prilog uz "Editio princeps" Kašićeva *Hrvatsko–talijanskoga rječnika*, Zagreb 1990.
8. V. Putanec, *Apostile uz DICTIONARIUM QUINQUE NOBILISSIMARUM EUROPAE LINGUARUM (1595) Fausta Vrančića*, Čakavska rič, Split 1971, br. 2.
9. V. Putanec, *Prvo latiničko izdanje "Plača Majke Božje"*, Rasprave Zavoda za jezik IFF, 6–7, 1980–1981.
10. V. Putanec, *Raritet "Bogoljubno razmišljanje od očenaša" (Požun 1642) Jakova Mikalje*, Rasprave Zavoda za jezik IFF, 8–9, 1982–1983.
11. V. Putanec, *Prijedlozi Jakova Mikalje za reformu grafije u hrvatskoj latinici*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 7, 1985.
12. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ed. JAZU, Zagreb 1880–1975, sv. I–XXIII. Registar upotrebljenih djela u knjizi VI i XXIII (konzultirati u vezi s godinom izdanja djela citiranih autora u ovom članku).
13. M. Vanino, *Autobiografija Bartola Kašića*, Građa JAZU 15, 1940.
14. J. Vončina, *Jezična baština*, Split 1988.
15. F. Vrančić, *Rječnik pet najuglednijih evropskih jezika*, reprint, "Liber", Zagreb 1971.
16. F. Vrančić, *Hrvatsko–latinski rječnik (1595)*, izdan uz reprint, "Liber", Zagreb 1971, obrat na osnovi "Dictionarium"-a izvršio V. Putanec.

Kratice:

AR = *Rječnik JAZU*.

Gram. = *Gramatika* (Kašićeva, iz 1604).

IC = *Institutio christiana* (u Vrančića, dodatak)

N = naknadno unošene natuknice u rkp. 194 (v. Prilog II i III).

U = hungarizmi (u Vrančića, dodatak)

Vr. = Vrančićev *Rječnik* (1595).

Résumé

ANALYSE TEXTOLOGIQUE DU DICTIONNAIRE MANUSCRIT CROATO-ITALIEN
CONSERVÉ SOUS COTE NRO 194 AU COUVENT FRANCISCAIN À DUBROVNIK

Le Dictionnaire croato-italien conservé au couvent franciscain à Dubrovnik est publié en 1990 par le père jésuite Vladimir Horvat, avec attribution assez sûre à Bartol Kašić (1575–1650). Le dictionnaire est ici soumis à une analyse historico-textologique qui nous permet de constater que le texte représente une description du matériel croato-italien qui se trouve dans le Dictionnaire polyglotte publié par Faustus Vrančić en 1595 à Venise. Le matériel ainsi obtenu se trouvait inscrit sur fiches environ jusqu'en 1617 où il fut rédigé et copié en forme de livre-manuscrit que nous trouvons aujourd'hui dans le ms. 194. Ce ms. fut porté par l'auteur B. Kašić à Dubrovnik à l'occasion de son second séjour dans cette ville en 1620–1634. Le jésuite Jakov Mikalja a eu l'occasion de consulter le ms. lors de son séjour dans la même ville en 1630–1633. Mais comme les interpolations postérieures que nous trouvons aujourd'hui dans le ms. 194 ne sont pas trouvées dans le Dictionnaire de Jakov Mikalja de 1651, on doit conclure que Jakov Mikalja a consulté le ms. 194 sous forme sans interpolations que l'auteur Bartol Kašić a interpolées dans le ms. après le départ de Mikalja en 1633. L'insertion de ces interpolations se sont prolongées jusqu'en 1648, même jusqu'à la mort de l'auteur en 1650. On a constaté aussi que le dictionnaire de Kašić devait servir aux jésuites dans leur activité pédagogique d'où provient une certaine répulsion en ce qui concerne l'insertion des mots dits "obscènes" (ceux-ci sont complètement omis dans le texte du dictionnaire quoiqu'ils se trouvaient dans la source primordiale qu'était le Dictionnaire de Vrančić de 1595).